

Sikkerhets- og familiearbeid

for unge utsatte for tvangs-
ekteskap og æresrelatert vold

Sikkerhets- og familiearbeid

for unge utsatte for tvangsekteskap og æresrelatert vold

Marte Taylor Bye, Helga Eggebø og Gunhild Thunem

© Forlaget Nora 2016

ISBN:

Omslag: V design AS

Omslagsfoto: Shutterstock

KUN

8286 Nordfold

www.kun.no

Innhold

Forord.....	4
Sammendrag	5
Summary in English.....	6
1. Innledning	8
2. Om begrepene tvangsekteskap og æresrelatert vold.....	14
Sikkerhetsarbeid i botilbudet.....	16
Familiearbeid	19
3. Metode	22
Rekruttering og datainnsamling	22
Utvalg	24
Analyse	25
Etikk.....	26
4. Beboerne	27
Sikkerhet.....	28
Familie	33
5. Botilbudet.....	38
Sikkerhetsarbeid	38
Familiearbeid	45
6. Politiet.....	50
Trusselvurdering.....	50
Trusselhåndtering	51
Familiearbeid i politiet	53
7. Familievernet	56
8. Diskusjon og anbefalinger	59
Referanser	67

Forord

Dette forskningsprosjektet er gjennomført av KUN på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Studien er en del av tiltak 21 i gjeldende handlingsplan mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (BLD, 2013), og er en oppfølging av kartleggingen av det miljøterapeutiske arbeidet i det nasjonale bo- og støttetilbudet for utsatte for tvangsekteskap og æresrelatert vold (Nadim og Orupabo, 2014).

Formålet med prosjektet har vært å fremskaffe systematisk kunnskap om familie- og sikkerhetsarbeidet ved botilbudene for utsatte for tvangsekteskap over 18 år, og på denne måten gi et kunnskapsgrunnlag for videre utviklingsarbeid i botilbudet.

Vi ønsker å takke Barne- ungdoms, og familiedirektoratet (Bufdir) for å tilrettelegge for datainnsamlingen i botilbudet, for gjennomlesing og gode innspill til rapporten. Takk til prosjektlederne i botilbudet, som har rekruttert og lagt til rette for intervjuene med beboere og tidligere beboere. Vi vil også rette en stor takk til beboere og tidligere beboere som har stilt opp og latt seg intervjuet i forbindelse med dette prosjektet. Takk for at dere har delt deres erfaringer med oss. Uten dere ville det ikke ha vært mulig å skrive denne rapporten.

Sammendrag

Denne rapporten tar for seg sikkerhetsarbeid og familiearbeid i det nasjonale bo- og støttetilbudet for unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold, som finnes i fem norske kommuner. Botilbudet er et midlertidig tilbud til unge over 18 som har brutt med familien på grunn av tvangsekteskap eller æresrelatert vold, og som skal tilby beskyttelse og miljøterapeutisk arbeid for å gjøre beboere praktisk og psykisk rustet til å leve atskilt fra familien. Samtidig som beboerne har behov for beskyttelse fra straffbare handlinger fra (stor)familien, opplever de også ensomhet og savn etter familien i botilbudet. Basert på intervjuer med beboere, ansatte i botilbudet og ansatte i politiet og familievernkontoret, tar rapporten for seg utfordringer og muligheter i skjæringspunktet mellom sikkerhetsarbeid og familiearbeid.

Sikkerhetsarbeidet i botilbudet innebærer både fysiske tiltak og arbeid med beboers evne til å vurdere risiko og å ta valg som ivaretar egen sikkerhet. Sikkerhetstiltakene kan medføre en rekke praktiske utfordringer for beboerne. I tillegg er det for mange utfordrende å skjule sin identitet og forhistorie for omverdenen. Botilbudene har til dels ulike rutiner og praksis når det gjelder sikkerhetsarbeid. Beboeres skjulte kontakt med familien beskrives av mange som en stor utfordring i sikkerhetsarbeidet, og flere vektlegger en åpen dialog med beboere som et viktig verktøy for å unngå dette.

Familiearbeidet i botilbudet innebærer først og fremst individuelle samtaler med beboere med familien som premiss. Tema for samtalene kan være bearbeidelse av savn og negative følelser for familien, og hvilke muligheter som kan finnes for beboers forhold til familien i fremtiden. For politiets del kan arbeidet med å overvåke trusselsituasjonen innebære tett oppfølging av familien, men praksisen på dette området varierer mellom de ulike politidistriktene. Familievernkontoret tilbyr terapeutiske samtaler til beboere som ønsker dette, i tillegg til at de har mulighet til å følge opp beboeres familie. Per i dag mangler det systematikk for dette. Rapporten avsluttes med anbefalinger for videre fagutvikling og samarbeid mellom de ulike aktørene på området.

Summary in English

This report discusses safety and work with family relations in the national housing and support services for young people exposed to forced marriage and honour-based violence, located in five Norwegian municipalities. The housing is a temporary provision for young persons over the age of 18 who have broken contact with their family because of forced marriage or honour-based violence. The housing service offers protection and therapy in order to provide the residents with practical and psychological tools for living an independent life. While the residents need protection from offenses carried out by family members, they also experience loneliness and longing for their family. Based on interviews with residents, employees in the housing and support service, in addition to employees in the police and family council, this report discusses challenges and possibilities that arise in the intersection between safety issues and work with family relations.

The work to ensure the residents' safety include both physical measures and work with residents' ability to evaluate risk and make choices that ensures their own safety. The safety measures entail many practical challenges for the residents. Many also find it demanding to hide their identity and history to the outside world. There are some differences between the five different housing services regarding the routines and practices connected to safety. The residents' hidden contact with the family is by many described as a major safety challenge, and several emphasize dialogue and openness as important tools to avoid hidden contact.

Work with family relations in the housing services primarily involves individual conversations with the residents about their relationship with their family. Topics for the conversations are processing grief and negative emotions, and possibilities in the future for the residents' relation to their family. For the police, close monitoring of the family is important to map the threat they pose to the resident, although there is different practice between the different police districts.

The family council offers therapeutic treatment to residents, and they also have the opportunity to follow up on the residents' family. Currently there lacks a system for the family council offices to contact the families of residents.

The report makes recommendations for further professional development and collaboration between the different actors in the field.

1. Innledning

Med utgangspunkt i personlige historier presentert i media, ble tvangsekteskap satt på dagsordenen i Norden i løpet av 1990-tallet. Før dette hadde tvangsekteskap vært et usynlig problem i norsk offentlighet. Utover på 1990 og 2000-tallet ble tvangsekteskap og æresrelatert vold gjort til gjenstand for omfattende offentlig debatt, forskning og politikkutvikling, og i 1998 ble den første handlingsplanen mot tvangsekteskap lansert. Denne har siden blitt fulgt opp med en rekke handlingsplaner og veiledere (BLD 2007, 2011, 2012, 2013, Kompetanseteamet, 2008, se også Egenæs 2008) og tiltak som inkluderer lovendring, kunnskapsutvikling, forebygging, kompetanseheving og hjelpetilbud for utsatte.

Gjennom tiltak 27 i Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-2011 (BLD, 2007), ble det opprettet et nasjonalt bo- og støttetilbud til unge over 18 år som flykter fra tvang eller trusler om tvang relatert til valg av partner, eller fra en tilværelse hvor de opplever omfattende sosial kontroll fra (stor)familien. Med tiltaket ble tilbudet, som tidligere i stor grad hadde blitt drevet av frivillige aktører som Røde kors og Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF), gjort til et offentlig ansvar.

Denne rapporten tar for seg familiearbeid og sikkerhetsarbeid i det nasjonale bo- og støttetilbudet. Sikkerhetsarbeidet ved botilbudene handler om å ivareta beboernes trygghet og sikkerhet (Rambøll, 2011) og gjennomføres i tett samarbeid med politiet. Familiearbeid på sin side, innebærer arbeid med beboeres relasjon til familien, og kan omfatte både miljøterapeutisk arbeid rettet mot den enkelte beboer (Nadim og Orupabo, 2014) og indirekte eller direkte dialog med familien, som skildret i Hydle og Bredal (2011).

I skjæringsfeltet mellom arbeid rettet mot beboers relasjon til familien på den ene siden, og sikkerhetsarbeidet på den andre siden, oppstår gjerne noen dilemma. På den ene siden tilsier trusselvurderingen at kontakt med familien bør unngås. På den andre siden viser erfaringene at et fullstendig og varig brudd med hele familien sjelden er en god løsning for de utsatte. For noen blir savnet så sterkt at de velger å returnere til familien, til tross for at trusselsituasjonen kan være uendret. Streng sikkerhetstiltak

legger sterke begrensninger på de unges muligheter for relasjonsbygging og sosial deltakelse, noe som igjen kan forsterke beboeres følelse av ensomhet og isolasjon i botilbudet. Dersom beboerne av sikkerhetshensyn i for stor grad skjermes fra livet utenom botilbudet, vil dette dessuten kunne skape et avhengighetsforhold til hjelperen som kan føre til nye opplevelser av brudd ved utflytting (Nadim og Orupabo 2014).

Vi vil i denne rapporten undersøke hvordan beboere i botilbudet opplever å leve med sikkerhetstiltak og hvilke muligheter de ser for forholdet til familien i fremtiden.

Videre vil vi undersøke hvilke vurderinger botilbudet og to av deres samarbeidsparter, politiet og familievernkontor, gjør knyttet til sikkerhetsarbeid og familiearbeid.

Rapporten baserer seg på intervjuer med beboere og ansatte i tilbudet, samt representanter fra politiet og familievernkontoret.

Spørsmål vi ønsker å besvare er:

- Hvordan vurderer beboere sikkerhetstiltakene i botilbudet? Hvilke refleksjoner gjør beboere seg når det gjelder hjelpernes perspektiver på og holdninger til familiearbeid, og hvilken hjelp opplever de at de får i botilbudet med forholdet til familien sin?
- Hvordan forstår ansatte i hjelpetilbudet begrepene sikkerhetsarbeid og familiearbeid, relatert til sin egen praksis?
- Hvordan kan sikkerhetsarbeidet og familiearbeidet utføres på en måte som best mulig ivaretar de utsattes livskvalitet på kort og på lang sikt?

Vi vil innledende kort presentere det nasjonale bo- og støttetilbudet til utsatte for tvangsekteskap og æresrelatert vold. Videre går vi gjennom politiets, familievernets og Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse sine roller opp imot beboere i botilbudet. I kapittel 2 går vi gjennom begrepene tvangsekteskap og æresrelatert vold, samt tidligere forskning på sikkerhetsarbeid og familiearbeid i botilbudet. I kapittel 3 beskriver vi rekruttering, utvalg og analysemetode.

I kapittel 4, 5, 6 og 7 presenterer vi funn fra intervjuene med henholdsvis beboere og tidligere beboere, prosjektledere og ansatte i botilbudet, politiet og familievernkontor. Her tar vi utgangspunkt i hvilke refleksjoner de ulike gruppene gjør seg om sikkerhet og familie, og hvilke avveininger som gjøres når det gjelder å balansere sikkerhetshensyn opp mot det å kunne leve et mest mulig vanlig liv ut fra omstendighetene. Funnene oppsummeres og diskuteres kapittel 8, hvor vi tar opp sentrale problemstillinger, og gir anbefalinger for det videre arbeidet med sikkerhet og familie i botilbudet.

Botilbudet og samarbeidspartnere i støtteapparatet

Bo- og støttetilbudet

Botilbudet til unge over 18 år utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold er et midlertidig tilbud som har en normert botid på seks måneder, med mulighet for forlengelse til inntil ni måneder ved behov. Målet er at etter denne perioden skal beboer være praktisk, emosjonelt og sosialt rustet til å flytte ut av botilbudet og mestre en selvstendig hverdag. Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (heretter Kompetanseteamet) koordinerer tilbudet, kartlegger situasjon for aktuelle beboere og tildeler plass. Kriteriene for tildeling av plass er at personen må være over 18 år, må ha et behov for trygt botilbud på grunn av tvangsekteskap og/eller andre former for æresrelatert vold, og må kunne gjøre seg nytte av botilbudet. Her vurderes det hvor egnet personen er til å kunne bo alene, oppfølgingsbehov, vilje og evne til å akseptere sikkerhetsregler som å ikke avsløre hvor boligen ligger, begrensninger når det gjelder å ha kjæreste, venner eller bekjente boende hos seg, og begrenset botid på seks måneder. Kompetanseteamets kartlegging suppleres med en trusselvurdering fra politiet på den utsattes hjemsted.

Tilbudet har 22 plasser i fem kommuner. I tre av kommunene er botilbudet organisert som bofellesskap, hvor flere beboere deler samme leilighet. I to av kommunene består botilbudet av enkeltstående leiligheter med plass for enslige beboere, par og eventuelt beboeres barn. Kommunene har ansvar for drift av plassene, og mottar direkte tilskudd fra Bufdir, som også er ansvarlig for faglig oppfølging av tilbudene. Tilskuddsbrevet

fra 2015 spesifiserer at hovedinnholdet i tilbudet er miljøterapeutisk arbeid, hjelp til kontakt med det øvrige tjenesteapparatet, og sikkerhetsarbeid.

Tilbudet hadde i 2015 totalt 39 plasseringer, hvorav 6 barn (Bufdir, 2016).

Botilbudet har vært gjenstand for flere evalueringer og en forskningsrapport. I etterkant av en evaluering av botilbudet slik det var organisert fram til 2008 (Bredal og Orupabo, 2008), har tilbudet vært evaluert i to omganger; som et av sju utvalgte tiltak fra Handlingsplanen mot tvangsekteskap (Steen-Johnsen, Lidén og Aarset, 2010), og av Rambøll (2011). Det er også gjennomført en studie av beboernes behov og botilbudenes miljøterapeutiske praksis (Nadim og Orupabo, 2014).

Politiet

Politiet har tre hovedoppgaver knyttet til botilbudet. For det første utgjør politiets trusselvurdering en viktig del av vurderingsgrunnlaget for tildeling av plass i botilbudet. For det andre er politiet ansvarlig for sikkerhetsklarering av boligene som benyttes av botilbudet, og for det tredje følger politiet opp beboernes sikkerhet under oppholdet i botilbudet. Oppfølging av de utsattes familier inngår også som en del av politiets trusseldempende arbeid. Saker relatert til tvangsekteskap og æresrelatert vold oppleves som krevende i politiet. Bredal og Liden gjennomførte i 2015 en spørreundersøkelse hvor 15 av landets 27 familieviolenskoordinatorer svarte (Bredal og Liden, 2015). Undersøkelsen fant at saker relatert til tvangsekteskap og æresrelatert vold krever spesiell kulturkompetanse og en annen framgangsmåte enn andre saker, at kontakt med den utsatte oppleves som komplisert, og at trusselvurdering er vanskelig. Rundt halvparten av respondentene i undersøkelsen vurderte sin egen kompetanse om temaet som god, resten vurderte at de har lite kompetanse.

Det finnes et eget trusselvurderingsverktøy beregnet for saker som gjelder æresrelatert vold. Dette verktøyet går under navnet PATRIARK, og er utviklet av professor Henrik Belfrage (2012). Verktøyet brukes for å kartlegge risiko for æresrelatert vold, og deler risikofaktorer inn i tre kategorier: 1 type æresrelatert vold, 2 psykososiale problemer hos gjerningspersonen(e), og 3 sårbarhetsfaktorer hos offeret. Den første kategorien, type æresrelatert vold, inneholder blant annet spørsmål om holdninger og oppfatninger

hos voldsutøver(e), hvilken type vold som har funnet sted, varighet og alvorlighetsgrad. Faktorer som nevnes under psykososiale problemer hos gjerningspersoner er blant annet grad av kulturell integrering, opplevd grad av normbrudd og psykiske problemer og misbruksproblematikk. Sårbarhetsfaktorene som nevnes når det gjelder den voldsutsatte, er inkonsekvente holdninger eller atferd, ekstrem frykt, dårlig tilgang til sosial eller profesjonell hjelp, farlig livssituasjon og psykiske problemer eller misbrukssituasjon. 4. november 2015 ble det arrangert en praktisk workshop for politibetjenter i hele landet, om bruk av PATRIARK. Ansvarlig for denne fagdagen opplyser om at PATRIARK er tatt i bruk som et av flere trusselvurderingsverktøy i Oslo politidistrikt, og at også andre distrikter har planer om å innføre dette. Per i dag eksisterer det ikke noen plan fra Politidirektoratets side for å implementere verktøyet i alle distrikter. De som ikke bruker PATRIARK følger generelle rutiner for trusselvurderinger, eller de kan bruke verktøyet SARA (Spousal assault risk assessment), i tilfeller hvor det er snakk om vold i parforhold.

Politiet anbefaler sikkerhetstiltak basert på trusselvurderingen. Avhengig av trusselnivået kan politiet anbefale tiltak som voldsalarm, besøksforbud, adressesperre og relokalisering (Kompetanseteamet for tvangsekteskap 2008: 68-70). Dersom risikoen vurderes som alvorlig, kan politiet innstille Kripos om at personen får tildelt adressesperring kode 6, strengt fortrolig adresse. Kode 6 medfører et gjensidig kontaktforbud mellom den utsatte og trusselutøver, kontaktforbud med den utsattes gamle nettverk, samt at opplysninger om den utsattes adresse er utilgjengelig, også for offentlige myndigheter. Tiltaket begrenses til tre år om gangen, og den utsatte må deretter søke på nytt for å få forlenget ordningen. Ordningen krever også at den utsatte forholder seg til visse forholdsregler for å unngå å bli sporet opp av trusselutøver (Eidheim, 2007). Et mindre omfattende tiltak er kode 7, fortrolig adresse. Dette innebærer at adressen er tilgjengelig for offentlige myndigheter, men ikke for private aktører. Det vil også være en merknad i folkeregisteret om at adressen skal behandles fortrolig (Rambøll, 2011).

Familieverntjenesten

Familieverntjenesten er et lavterskeltilbud med familierelaterte problemer som fagfelt. Kontorene tilbyr behandling, rådgiving og mekling, og er åpne for familier, par og enkeltpersoner. Bufdir gjennomførte i 2011 og 2012, i samarbeid med Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, avdeling Øst (RVTS Øst), en omfattende kompetanseheving for familieverntjenesten om arbeid i saker med æresrelatert vold. Minst to kontorer i hver region deltok (jf. tiltak 14 og 30 i Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008 – 2011, BLD, 2007). Familieverntjenestens arbeid mot vold i nære relasjoner er under styrking. Bufdir arrangerte i 2015 en fagdag om familiearbeid for unge utsatt for æresrelatert vold, hvor ansatte i botilbudet og involverte familieterapeuter deltok. Det er et mål å sikre et nasjonalt likeverdig og faglig forsvarlig tilbud til familier med voldsproblematikk, blant annet gjennom kompetanseheving og utvikling av enhetlige metoder for arbeidet. Innsats mot æresrelatert vold inngår i dette. Som en del av arbeidet er det opprettet et spisskompetansemiljø på Enerhaugen familievernkontor, som skal bidra til å sikre en kunnskapsbasert praksisutvikling på fagområdet og kvalitetssikre praksisen ved familievernkontorene i alle regioner. Bufdir spesifiserer i tilskuddsbrevet til botilbudene at det skal etableres samarbeidsavtaler med botilbudenes lokale familievernkontor, og dette er løst på noe ulike måter. Et av botilbudene har skriftlig samarbeidsavtale med familievernkontoret i sitt distrikt, samt avtale om å tilrettelegge for to innledende samtaler for beboere. Tre botilbud har skriftlige avtaler om å informere beboere om muligheten til å bruke familievernkontoret, og en kommune har ikke formalisert kontakt (Nadim og Orupabo 2014).

Røde Kors og Røde Kors-telefonen

Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse har som hovedformål å forebygge og forhindre tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og å bistå utsatte med veiledning og informasjon. Tjenesten inngår i tiltak 12 i handlingsplanen mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse 2013-2016 (BLD, 2013), og mottar tilskudd fra Bufdir. Røde Kors-telefonen er tilgjengelig for hele landet, men veiledning og bistand ved oppmøte tilbys kun i deres kontor i Oslo. Røde Kors-telefonen har også oppgaver i

forbindelse med beboeres utflytting fra botilbudet. De samarbeidet i 2014 med botilbudet i totalt 23 saker, fordelt på fire av de fem kommunene som driver botilbud (Årsrapport Røde kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, 2014).

I tillegg driver Røde Kors frivillige lag over hele landet, med aktiviteter som besøkstjenester, sosial inkludering og nettverksarbeid¹. I tilskuddsbrevet fra Bufdir heter det at 'Brukerne skal gjøres kjent med og settes i kontakt med frivillige organisasjoner (f.eks. Røde Kors og SEIF) så tidlig som mulig under oppholdet'. Det varierer mellom de ulike kommunene hvilken lokal virksomhet Røde Kors driver.

2. Om begrepene tvangsekteskap og æresrelatert vold

Begrepet tvangsekteskap omhandler ekteskap hvor en eller begge parter ikke går frivillig inn i ekteskapet. Tvang defineres i denne sammenhengen av Bufdir som bruk av vold, frihetsberøvelse eller psykisk press². Henvendelser til Kompetanseteamet deles inn etter kategoriene ekstrem kontroll, trusler og vold, kjønnslemlestelse, gjennomført tvangsekteskap, frykt for tvangsekteskap og å bli etterlatt i utlandet mot sin vilje (Kompetanseteamet, 2015). Bredal og Lidén (2015:28) kaller tvangsekteskap et 'snevert navn på en større sekk', og viser til at denne sekken ofte rommer et bredere spekter av straffbare handlinger. Av denne grunnen brukes gjerne tvangsekteskap sammen med andre begrep. Flere begreper benyttes av ulike etater om de samme eller tilgrensende fenomener: æresrelatert vold, (ekstrem) kontroll og alvorlig begrensning av unges frihet.

Æresrelatert vold kjennetegnes av at den er kollektiv og transnasjonal (Hydle og Bredal, 2011). Det at volden er kollektiv innebærer at det kan være snakk om flere voldsutøvere, som kan representere storfamilier, klaner eller religiøse nettverk. Det innebærer også at den voldsutsattes nærmeste familie kan oppleve press fra storfamilien (Hydle og Bredal, 2011). Brudd på æresnormene vil kunne sette hele

¹ www.rodekors.no, 17.03.16

² http://www.bufdir.no/vold/Tvangsekteskap_og_aeresrelatert_vold/Lover_og_regler_om_tvangsekteskap/ (05.05.16)

familien i vanry, og det blir opp til familien å gjenopprette sin egen ære. Sanksjoner for å gjenopprette æren kan være psykiske, sosiale, seksuelle eller fysiske. Samtidig som de fysiske sanksjonene for omverdenen kan fremstå som mest alvorlige, understreker Bredal (2004) at den potensielle psykiske risikoen knyttet til sanksjoner som å isoleres sosialt ikke må underkjennes.

Æresrelatert vold er knyttet til maktstrukturer som gjør menn overordnet kvinner, og yngre familiemedlemmer underordnet eldre familiemedlemmer. For beboerne i botilbudet kan en autoritær og hierarkisk oppdragelse medføre at de har lite erfaring med medvirkning i eget liv, og at de i noen tilfeller opplever det som utfordrende å foreta egne valg og avgjørelser (Nadim og Orupabo, 2014). Kvinners kyskheter er sentralt for æresbegrepet, og jenters og kvinners handlinger blir gjort til symbol for hele slektens ære og troverdighet (Yourstone med flere, 2013). Det vil derfor kunne få ulike konsekvenser for en datter som ønsker å bryte med familiens ønsker og for en sønn som vil gjøre det samme. Dette utelukker imidlertid ikke at også menn kan være utsatt i saker relatert til tvangsekteskap og æresrelatert vold, og av henvendelsene til Kompetanseteamet i 2015, gjaldt 81 prosent kvinner og 19 prosent menn (Bufdir, 2016). Bredal (2011) fant at gutter og menn som lever i æreskulturer også kan oppleve både fysisk vold, hån og krenkelser fra foreldrene. Manglende aksept i familien for homofili og transseksualitet er også årsak til at unge utsettes for represalier fra familien (Nadim og Orupabo, 2014, Bredal, 2011).

Æreskulturer er ikke knyttet til noen spesifikk kultur eller religion, men finnes ofte i land hvor staten er svak og har liten tillit i befolkningen, og hvor storfamilien får en samfunnsorganiserende funksjon. Æreskulturer finnes i hele verden, men forekommer oftere blant mennesker som har opprinnelse fra regioner som ligger i et belte fra Nord-Afrika, gjennom Midt-Østen til sentral-Asia og det Indiske subkontinentet (Yourstone med flere, 2013). Kompetanseteamet fikk i 2015 inn flest henvendelser fra personer med opprinnelse fra Pakistan, Somalia, Tyrkia og Afghanistan (Bufdir, 2016), men har siden 2013 totalt hatt saker hvor over 80 opprinnelsesland er representert (Kompetanseteamets årsrapport, 2015).

Samtidig som æresrelatert vold er en form for vold i nære relasjoner, viser Bredal (2007) til en polarisering i forståelse av voldsbegrepet, og problematiserer en tendens hvor æresrelatert vold blir definert som et kulturelt minoritetsfenomen, mens øvrig vold i nære relasjoner blir beskrevet som individuelt motivert, og dermed i stor grad løsrevet fra kulturbegrepet. Denne diskusjonen gjenspeiler seg også i debatter om hvorvidt arbeid mot tvangsekteskap og æresrelatert vold skal være nedfestet i spesifikke tiltak, eller om det heller bør være en integrert del av alt arbeid mot vold i nære relasjoner.

Sikkerhetsarbeid i botilbudet

Politiets risikokartlegging legger grunnlaget for sikkerhetsarbeidet i botilbudet. At volden kan ta kollektive og transnasjonale former gjør at æresrelaterte voldssaker kan innebære særlige utfordringer i politiets arbeid med å kartlegge risikobildet.

Vurderingen inkluderer gjerne den utsattes transnasjonale nettverk og familie, og både trusselutøvere og mulige støttepersoner kan befinne seg i utlandet. Trusselnivået kan være alvorlig, og det er ofte snakk om flere voldsutøvere. Grensene for hvem som utgjør trusselen, og hvem som er truet, kan framstå som uklare. Dette er elementer politiet må ta hensyn til i trusselvurderingen, og det har betydning for hvilke sikkerhetstiltak som iverksettes for den enkelte beboer i botilbudet (PATRIARK brukermanual 5).

Botilbudets samarbeid med politiet innebærer både samarbeid med politiet i eget distrikt og med politiet på hjemstedet til beboer. Alle botilbudene samarbeider tett med sitt politidistrikt, og det varierer hvor i politiet arbeidet med tvangsekteskap er forankret og hvem som er botilbudets kontaktperson. (Rambøll, 2011). Botilbudenes kontaktpersoner i eget distrikt er ansvarlige for sikring av boliger og for å gjennomføre innledende sikkerhetssamtaler med beboerne samt oppfølging under botiden etter behov. Politiet på den voldsutsattes hjemsted har ansvar for trusselvurdering ved inngang i botilbudet, og for å følge opp den voldsutsattes familie.

Sikkerhetsarbeidet ved botilbudene handler om å ivareta beboernes trygghet og sikkerhet (Nadim og Orupabo 2014: 38). Sikkerhet og trygghet er synonyme begreper,

forbundet med noe ulike assosiasjoner. Rambøll (2011) knytter begrepsparet til henholdsvis ytre og indre dimensjoner. Sikkerhet relateres til bolig og andre fysiske sikkerhetstiltak mens trygghet defineres som beboernes 'indre opplevelse av trygghet gjennom å opparbeide evne til å blant annet gjøre selvstendige vurderinger av trygge og utrygge situasjoner og steder' (Rambøll 2011:36). Trygghet kan her synes å omfatte beboeres følelsesmessige reaksjoner, tanker og resonnement, og evne til å gjøre selvstendige vurderinger. Vi vil ikke benytte samme hovedinndeling mellom sikkerhet og trygghet, men i stedet dele sikkerhetsarbeid i botilbudet i tre områder: fysisk, organisatorisk, og personrettet arbeid. Arbeid med beboeres følelser, refleksjonsevne og selvstendighet vil her inngå som en del av det personrettede arbeidet.

Fysisk sikkerhetsarbeid

Relokalisering til botilbudet er i utgangspunktet et sikkerhetstiltak i seg selv. Politiet har ansvar for det fysiske sikkerhetsarbeidet i botilbudet, som innebærer vurdering og sikring av boliger, samt tildeling av tiltak som voldsalarm, adressesperring kode 6 eller 7, navneendring eller besøksforbud. Sikring av boligen omfatter tiltak for å sikre boligene anonymitet, som skjerming av innsyn og atkomst, og låssystemer og alarmer for å beskytte boligene mot inntrengere. Rambølls evaluering (2011) finner at det er noe ulik praksis mellom politiet i botilbudenes vertskommuner både når det gjelder ressursbruk og vurderinger av hva som er nødvendige og tilstrekkelige sikkerhetstiltak. Blant annet får alle beboere i et av botilbudene utstedt voldsalarm fra politiet automatisk, mens beboere hos de andre tilbudene har behovsprøvd voldsalarm (Rambøll, 2011). I en av kommunene har man utviklet en minimumsstandard for boliger brukt av botilbudet, som spesifiserer hva som skal være på plass, for eksempel sikring av inngangsparti, innsyn og knusesikre glass (Rambøll, 2011)

Organisatorisk sikkerhetsarbeid

Med organisatorisk sikkerhetsarbeid mener vi samarbeid mellom de ulike aktørene i hjelpetilbudet for å sikre beboernes sikkerhet og trygghet. Politiet er hovedansvarlig for sikkerhet, og har en sentral rolle i sikkerhetssamarbeidet. Sikkerhet er en integrert dimensjon i alt samarbeid mellom botilbudet og eksterne parter. Noen av botilbudene har vaktordninger i samarbeid med andre, døgnåpne institusjoner, for å sikre at

beboere skal føle seg trygge og ha kontaktpersoner også utenom arbeidstiden for de ansatte i tilbudet (Nadim og Orupabo, 2014). Mye av det organisatoriske sikkerhetsarbeidet er knyttet til å beskytte personsensitive opplysninger. Flere av botilbudene har faste kontaktpersoner i de ulike tjenestene beboerne møter. Det kan være en sikkerhetsmessig fordel at kompetanse om de utsatte og deres situasjon samles hos en kontaktperson hos samarbeidspartnere og tjenester beboere benytter, noe som kan gi bedre fenomenforståelse og raskere behandling. Det er også gunstig på grunn av at det begrenser antall personer som har tilgang på personopplysninger om beboerne (Rambøll, 2011).

Personrettet sikkerhetsarbeid

Som vi har sett fra gjennomgangen av PATRIARK, inngår sårbarhetsfaktorer hos den utsatte i politiets risikokartlegging. Mange sliter med ettervirkninger av vold og kontroll, noe som igjen kan gi utfordringer med psykiske problemer og påvirke praktiske ferdigheter. Beboere kan sette seg selv i fare gjennom kontakt med familien/trusselutøvere, selvmordsforsøk, ved å inngå i nye skadelige sosiale forbindelser eller ved rusbruk. Relasjonsskader hos beboerne kan gi utslag i at de framstår som vinglete og ubetenksomme (Nadim og Orupabo, 2014). Erfaringer fra hjelpeapparatet tilsier at familien i den første tiden etter bruddet ofte aktivt prøver å overtale den unge til å komme hjem (Hydle og Bredal, 2011). Ansatte opplever også at beboeres valg når det gjelder kontakt med familien, reiser og bruk av sosiale media kan sette dem selv i stor risiko for å bli oppsporet av trusselutøver (Nadim og Orupabo, 2014, Rambøll, 2011). Blant ansatte i botilbudet blir derfor beboeres egen atferd beskrevet som den største sikkerhetsutfordringen i det daglige arbeidet (Nadim og Orupabo, 2014, Rambøll 2011). En utfordring i sikkerhetsarbeidet blir dermed at virkningene av volden beboerne har vært utsatt for, i seg selv kan oppleves som et hinder i arbeidet med å beskytte dem mot videre vold.

Det individrettete sikkerhetsarbeidet skal møte beboernes behov for å føle seg trygge, evne til å gjøre selvstendige vurderinger rundt risiko og evne til å leve med sikkerhetstiltak Rambøll (2011). I starten av oppholdet gjennomgår ansatte og beboere sikkerhetsrutiner og oppfølging av tiltakene den enkelte beboer har fått tildelt, og hva

disse innebærer i hverdagen til den enkelte beboer. For øvrig innebærer sikkerhetsarbeidet i botilbudet miljøterapeutisk arbeid i form av løpende samtaler og refleksjon sammen med beboerne, med tanke på å styrke beboernes evne til selv å kunne vurdere hvilke situasjoner som er trygge og ikke, og for å styrke beboernes evne til å handle på en måte som ivaretar deres egen sikkerhet i en eventuell risikosituasjon (Nadim og Orupabo, 2014).

Også når det gjelder regler for sikkerhet og oppfølging av disse, skiller botilbudene seg noe fra hverandre. Mens enkelte botilbud har skriftlige avtaler beboerne skriver under ved innflytting, har andre muntlige gjennomganger.

Et dilemma når det gjelder sikkerhetsarbeidet, er at for strenge regler vil kunne oppfattes som en repetisjon av kontrollen beboerne har opplevd hos familien (Nadim og Orupabo, 2014, Dullum, 2010). Nadim og Orupabo påpeker at måten sikkerhetsreglene kommuniseres på, er avgjørende for hvordan beboerne opplever situasjonen, og at streng og regelstyrt grensesetting kan oppfattes som en ny tvangssituasjon. Forskerne anbefaler at arbeid med grensesetting og oppfølging av sikkerhetsreglene i størst mulig grad bygger på det de kaller 'en involverende og dialogisk grensesetting' (Nadim og Orupabo, 2014:119). Denne typen involverende tilnærming vektlegger visualisering av handlingsrekker og tydeliggjøring av konsekvenser, gjennom dialog og felles refleksjon med beboer.

Familiearbeid

Familiearbeid er en samlebetegnelse som i vid forstand beskriver arbeid som gjøres med familierelasjoner som utgangspunkt. Det kan i botilbudets virksomhet innebære alt fra samtaler mellom beboer og ansatte med familien som tema, rollespill med familien som utgangspunkt og tilrettelegging eller veiledning for forsvarlig kontakt med familiemedlemmer. Begrepet kan ha overlappende betydning med miljøterapeutisk arbeid (Nadim og Orupabo 2014) og dialogarbeid (Hydle og Bredal 2011).

Nadim og Orupabo (2014) viser til at litteraturen gjerne deler inn miljøterapi i to hoveddimensjoner; en miljødél og terapeutisk del. Mens miljøarbeid er systemorientert og rettet mot organisering og tilrettelegging av tiltak, er det terapeutiske arbeidet individorientert, med formål å fremme utvikling og endring hos den enkelte beboer gjennom samvær og relasjon med ansatte. Et miljørettet familiearbeid vil i botilbudet dreie seg om koordinering av instanser som jobber med beboers forhold til familien, som familievernkontor, politiet eller Røde Kors. Familiearbeid som terapeutisk arbeid i botilbudet vil kunne innebære relasjonsbygging mellom ansatte og beboer, med utgangspunkt i samtaler som tar opp beboers forhold til familien. Mål for samtalene kan være å kartlegge beboers situasjon og psykiske behov, og å åpne for diskusjon om sunne og usunne relasjoner, savn og ensomhet. Nadim og Orupabo (2014) finner at alle botilbudene kombinerer disse to perspektivene, men også at de i ulik grad vektlegger og prioriterer henholdsvis organisering og relasjonsarbeid i sin daglige praksis.

Når det gjelder arbeid direkte rettet mot beboeres familie, er det enighet om at dette ikke ligger i botilbudenes mandat (Hydle og Bredal, 2011). Blant botilbudenes samarbeidspartnere, nærmere bestemt politi, familievernkontor og Røde kors-telefonen, er det imidlertid flere mulige berøringspunkter med den utsattes familie. I sin kartlegging av hjelpeapparatets erfaringer med dialogarbeid på tvangsekteskapsfeltet deler Hydle og Bredal (2011) inn dialogarbeid i fem kategorier:

Informasjon og støtte dreier seg typisk om informasjon til familien ved brudd, at det er noen fra hjelpeapparatet som tar kontakt med dem og tilbyr hjelp om det er ønsket. Politiets oppfølging av de utsattes familier kan regnes inn under denne kategorien.

Indirekte dialog kan finne sted når den utsatte ikke ønsker kontakt, men åpner opp for kontakt via en tredjepart, for eksempel politi eller familievernkontor. Det kan dreie seg om formidling av beskjeder, spørsmål eller brev. Denne typen indirekte kontakt stiller krav til hjelpeinstansen når det gjelder å vurdere innholdet i hva som overbringes og hvilken virkning dette vil kunne ha på den utsatte.

Direkte møter. En form for direkte møter er mekling, som er et strafferettslig alternativ når det gjennomføres av konfliktråd. Betegnelsen mekling brukes også om mindre formaliserte dialogmøter mellom den utsatte og familien i regi av politiet, familievernkontoret eller organisasjoner som Røde Kors-telefonen. Møtene krever grundig forberedelse av alle parter. Politiet må vurdere sikkerhet og risikonivå, og det må legges til rette for å veie opp for maktubalanse mellom familien og den unge. I denne sammenhengen etterlyser Hydle og Bredal (2011) metodeverktøy for å vurdere den unges forutsetning for å takle et direkte møte.

Skriftlige avtaler kan være et ledd i en forberedelse til direkte møter, eller være resultatavtaler som etablerer en felles grunnforståelse og statuerer vilkår, som for eksempel at foreldrene respekterer den utsattes utdanningsvalg.

Individuelt arbeid med familien som premiss. Dette kan dreie seg om individuelle samtaler hvor hjelper for eksempel kan bidra med å presentere foreldrenes perspektiv på saken. Som vi har sett, kan dette være noe en del av botilbudenes miljøterapeutiske arbeid.

Plassering i botilbudet innebærer alltid et brudd med familien. Mens brudd kan være et resultat av dialogforsøk som strander, understreker Hydle og Bredal (2011) at brudd og dialog ikke bør defineres som motsetninger. Et brudd kan tvert imot også være en forutsetning for en konstruktiv dialog. Samtidig som beboere kan være i stor fare på grunn av trusler fra familien, peker Bredal (2004) på at utsatte som søker om hjelp ikke nødvendigvis står helt alene, men kan ha støttespillere i familien. Man bør derfor se etter hvem som kan være til støtte i familien, og ikke bare lete etter hvem som utgjør trusselen. Beboere i botilbudet opplever ofte isolasjonen som svært belastende, særlig gjelder dette unge som har vært vant til å bo sammen med og være en del av storfamilien (Nadim og Orupabo, 2014, Dullum, 2010). Det kan dempe det psykiske presset å vite at familien er informert om at de er trygge. Andre argumenter for at hjelpeapparatet bør være i kontakt med familien, er at det kan gi mer kunnskap om trusselbildet, at det er behov for å jobbe forebyggende opp mot søsken som fremdeles bor hjemme, og at det kan bidra til å bygge opp familiens tillit til støtteapparatet. Når

det gjelder direkte dialog, anbefaler Hydle og Bredal (2011) å definere tydelig hva som er målsettingen. Erfaringer fra dialogarbeid i tvangsekteskapsaker tilsier at man bør skille mellom praksisendring og holdningsendring. Praksisendring, som for eksempel å komme fram til avtaler om at familien skal avstå fra videre sanksjoner mot den unge, kan i en del tilfeller være oppnåelig. Holdningsendringer hos familien relatert til den unges livsvalg, kan på sin side være en målsetting som krever mer tid og andre metoder.

3. Metode

Formålet med denne rapporten har vært å fremskaffe systematisk kunnskap om vurderinger knyttet til sikkerhet og familierelasjoner for de som bor i botilbudene for utsatte for tvangsekteskap. Rapporten er basert på et mangfoldig datamateriale. Vi har gjort til sammen 27 dybdeintervjuer med utsatte, ansatte ved botilbudene og ansatte i politiet og familievernnet. I tillegg har vi gjennomført en gruppesamtale med ansatte ved botilbudene, gått gjennom rutinebeskrivelser og veiledere, vært tilstede og gjort observasjoner ved to konferanser i regi av henholdsvis politiet og Bufdir.

Rekruttering og datainnsamling

Rekruttering av informanter ble gjort i nært samarbeid med oppdragsgiver. I tilskuddsbrevet for 2015 ble botilbudene anmodet om deltakelse i prosjektet. På bakgrunn av forespørselen fra Bufdir, samt direkte kontakt med prosjektkoordinator ved KUN, organiserte prosjektlederne ved botilbudene intervjuavtaler med både beboere og prosjektlederne selv. Det er altså prosjektlederne ved botilbudene som har valgt ut informanter blant beboerne. Botilbudenes nettverk av nåværende og tidligere beboere utgjør en gruppe på få personer. For å minimere den potensielle belastningen som hyppige intervjuer kan innebære, ble prosjektlederne derfor bedt om å prøve å unngå at beboere som nylig hadde deltatt i forskningsprosjekter ble spurt igjen. Andre kriterier var å fremskaffe bredde i utvalget når det gjelder kjønn, landbakgrunn og hvorvidt de er nåværende eller tidligere beboere og hvorvidt man bor i leilighet eller bokollektiv. I og med at det er botilbudene som har rekruttert og gjort intervjuavtaler

med beboere og tidligere beboere, kan vi ikke betrakte disse som et representativt utvalg. Botilbudets rekruttering er basert på at de fortsatt har kontakt med vedkommende, og på vurderinger av at den enkelte er psykisk rustet til å gjennomføre et intervju. Det innebærer også en viss mulighet for at botilbudene velger ut beboere de selv har et positivt forhold til, noe som kan øke sannsynligheten for positive vurderinger fra beboerne.

Høsten 2015 arrangerte Bufdir en fagsamling for de ansatte ved botilbudene om familiearbeid. Forskerteamet ved KUN var til stede og observerte faglige innlegg og diskusjoner. I forlengelsen av fagsamlingen gjennomførte vi en gruppesamtale med alle ansatte ved botilbudene som var til stede, til sammen 16 personer.

Gruppesamtalen ble gjennomført i Bufdirs lokaler. Gruppeintervjuet ble gjort på slutten av en dag hvor botilbudene, flere familievernkontor og Røde Kors-telefonen presenterte sine erfaringer med familiearbeid.

2. november 2015 var prosjektkoordinator ved KUN til stede ved Oslopolitiets fagseminar om tvangsekteskap og æresrelatert vold. Nærmere 150 personer fra en rekke sentrale institusjoner og fagmiljøer var til stede på konferansen.

Prosjektkoordinator ved KUN gjennomførte intervjuer med beboere, prosjektledere, politi og familievern i tre av de fem kommunene hvor botilbudene befinner seg. De to andre prosjektmedarbeiderne ved KUN gjennomførte tilsvarende intervjuer i én kommune hver. Intervjuene ble gjennomført i de ulike institusjonenes egne lokaler. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd, i tillegg ble det skrevet grundige notater underveis. I en av kommunene var prosjektmedarbeider til stede i botilbudet i to hele dager i tilknytning til intervjuene, og på denne måten ble dybdeintervjuene supplert med deltakende observasjon. Innsamlede dokumenter, som sikkerhetsrutiner, veiledere og håndbøker, har vi fått tilgang til i løpet av eller i etterkant av intervjuene med prosjektledere, politi og familievern.

Utvalg

Av de totalt 27 dybdeintervjuene, var 20 intervjuer med beboere og ansatte i botilbudet. Tabellen under viser fordelingen av intervjuer på de ulike botilbudene og på antall nåværende og tidligere beboere.

	Nåværende beboer	Tidligere beboer	Prosjektleder botilbud	Deltakere i fokusgruppeintervju, prosjektledere og ansatte
Tilbud A		3	1	2
Tilbud B	2	1	1	2
Tilbud C	1		1	2
Tilbud D	3	3	1	5
Tilbud E		2	1	3
Totalt	6	9	5	14

Tabell 1, intervjuer med beboere og ansatte ved botilbudene

Beboere

Vi har totalt gjennomført intervjuer med i alt 15 nåværende (i 2015) og tidligere beboere. Beboerne er mellom 19 og 37 år. Ni er tidligere beboere, seks er nåværende beboere. Noen bor eller har bodd i bokollektiv, andre i leiligheter, og noen har bodd i begge typer tilbud. 14 av informantene er kvinner, og en er transmann. To av beboerne vi har intervjuet bor sammen med egne barn i botilbudet. Intervjuene med beboerne viser erfaringer over et stort tidsspenn, fra kun en ukes botid i botilbudet, til seks år etter utflytting. Flere ser tilbake på egen utvikling, og beskriver botiden og tiden etterpå fra et tilbakeskuende synspunkt, mens noen står midt i det. Dermed har vi tilgang både til skildringer av situasjonen som den oppleves der og da, og refleksjoner

og bearbeidelser av opplevelser og endringer over tid. For enkelhets skyld vil vi i analysen referere til dem som «beboere», og presisere at det dreier seg om tidligere beboere der vi anser dette som relevant i sammenhengen. Alle som er intervjuet er anonymisert. Ved bruk av sitater har vi valgt å gi beboerne fiktive navn.

Botilbud, politi og familievern

Vi har intervjuet alle fem prosjektlederne ved botilbudene. I tillegg har vi i et fokusgruppeintervju intervjuet en gruppe på i alt 14 ansatte. Noen av deltakerne i gruppeintervjuet er prosjektledere, og har også blitt intervjuet individuelt.

Videre har vi intervjuet politibetjenter som samarbeider med botilbudet i fire av de fem kommunene som tilbyr botilbud. Fra familievernet har vi intervjuer med tre ansatte, fra to ulike familievernkontor. Intervjuene fra familievernet gir dermed illustrerende eksempler snarere enn et systematisk bilde av kontorets praksis og samarbeid i botilbudet.

Alle vi har intervjuet, bortsett fra én ansatt i botilbudene og to ansatte i politiet, er kvinner.

Analyse

I forbindelse med forskningsprosjektene «Skeiv på bygda» (Eggebø, Almli og Bye, 2015) og «Erfaringer med digitale krenkelser i Norge» (Eggebø, Aarbakke og Sloan, 2016) har vi utviklet en metode for kollektiv analyse av data, og forskergruppen fulgte en liknende prosedyre i dette prosjektet. Første trinn var en felles analyseworkshop. Her presenterte vi data samlet inn i de ulike kommunene for hverandre og noterte ned hovedtemaer, analysetråder og særlig interessante sitater. Intervjuene ble så kodet av den prosjektmedarbeideren som hadde gjennomført dem. Det ble ikke benyttet særskilt dataprogram til kodingen. Sitater ble sortert og samlet under tematiske overskrifter og fargekoding i Word.

Vi har valgt å sortere og analysere materialet med utgangspunkt i de ulike aktørene. Det vil si at intervjuene med beboerne, intervjuene, gruppesamtalen og observasjonene

med ansatte i botilbudene og datamaterialet som omhandler andre aktører er samlet og analysert hver for seg.

Etikk

Prosjektet er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Vi forholder oss til de lovpålagte retningslinjer for konfidensialitet og anonymitet i innsamling og behandling av sensitive personopplysninger som NSDs godkjenning forutsetter. Skriftlig materiale er anonymisert og lagret sammen med lydopptak på passordbeskyttet domene. I analysen er beboerne tildelt psevdonymer, og ansatte er anonymisert. Alle personene vi har intervjuet i forbindelse med dette prosjektet har fått skriftlig og muntlig informasjon om hva som er formålet med prosjektet og hva deltakelse innebærer. Der prosjektgruppen har vært til stede på konferanser og fagdager, har vi kort gjort rede for hvem vi er og arbeidet med dette forskningsprosjektet.

Prosjektet omfatter intervjuer med personer som befinner seg i en svært krevende livssituasjon. Alle beboerne lever med sikkerhetstiltak, basert på en konkret trusselvurdering fra lav, til moderat og høy risiko. Dette stiller særlig store krav til behandling av data. Beboerne er eller har vært i en særlig sårbar situasjon, med høy grad av psykiske belastninger som angst, depresjon og traumer. Det har vært svært viktig å sørge for at forskningsprosessen ivaretar disse informantene på en god måte. Vi har derfor lagt opp til intervjuer der informantene i stor grad selv legger premissene for hvilke sider av sin livssituasjon de ønsker å snakke om. Vi var varsomme med å spørre spørsmål om informantens oppvekst og brudd med familien, men stilte heller spørsmål om hvordan det er å leve med sikkerhetstiltak i hverdagen. Flere av informantene har likevel delt store deler av sin livshistorie, mens andre valgte å fortelle mindre. Noen av informantene har gitt eksplisitt uttrykk for at de ønsket å la seg intervju og satte pris på å dele sin historie, mens andre mer nøkternt har sagt seg villig til å delta, og at dette var en ok erfaring.

Selv om deltakelse i forskningsprosjektet i prinsippet er frivillig, for både ansatte og beboere, kan man problematisere graden av frivillighet rundt deltakelse i dette

prosjektet. Beboerne forteller om nære tillitsrelasjoner til de ansatte ved botilbudene, og det kan ikke utelukkes at beboere kan ha følt seg forpliktet til å delta når forespørselen kommer fra personer som også er viktige støttepersoner for dem. Samtidig er det kanskje rimelig å anta at de ansatte ved botilbudene, som kjenner beboerne godt, vil kunne fange opp mer tvetydige signaler, og skjerme beboere fra å delta om de er usikre på deltakelsen. Ettersom det nettopp har vært gjennomført et forskningsprosjekt der både brukere og hjelpere har vært intervjuet (Nadim og Orupabo 2014), søkte vi å unngå å belaste beboerne med høy forskningsfrekvens ved å be prosjektlederne om å rekruttere informanter som fortrinnsvis ikke nylig var med i denne undersøkelsen. Høy forskningsbelastning er imidlertid et aspekt som flere av de ansatte ved botilbudene har problematisert i vår dialog med dem. Det er arbeidskrevende for botilbudene å vurdere hvilke beboere som kan intervjues, organisere avtaler og selv delta i intervjuer og gruppesamtaler. Enkelte ansatte uttrykte også en viss tilbakeholdenhet når det gjelder å delta i nok et forskningsprosjekt kort tid etter forrige rapport om miljøterapi (Nadim og Orupabo, 2014).

Et annet aspekt ved frivillighet er at prosjektet må sies å være preget av en viss dobbeltkommunikasjon. På den ene siden understrekes det i informasjonsskrivet fra forskergruppen at deltakelse er frivillig, i tråd med retningslinjene fra NSD. På den andre siden uttrykker oppdragsgiver en tydelig forventning om deltakelse og samarbeid, gjennom brev til kommunen og tilskuddsbrev: «Direktoratet forutsetter at kommunene deltar (jf. tilskuddsbrev for 2015), i intervjuer og fokusgrupper for ansatte, samt rekruttering av brukere til studien». Erfaringer fra dette prosjektet har vist eksempler på at det kan være problematisk å intervju personer som i utgangspunktet ikke ønsker å bli intervjuet, noe som har preget enkelte av intervjuene med de ansatte.

4. Beboerne

I dette kapittelet beskriver vi familie- og sikkerhetsarbeidet fra nåværende og tidligere beboeres perspektiv. Deres stemmer utgjør en viktig del av datagrunnlaget, og perspektivet deres belyser brukererfaringer fra sikkerhetsarbeid og familiearbeid som

gjøres i botilbudet. I intervjuene har vi spurt om hvordan beboerne opplever å leve med sikkerhetstiltak, og hvilke ønsker, tanker og erfaringer de har knyttet til kontakt med ulike medlemmer av sin egen familie.

Sikkerhet

Alle som får tilbud om plass i botilbudet har behov for beskyttelsestiltak. De fleste har dramatiske og traumatiserende forhistorier. Noen har opplevd fysisk og psykisk vold hos egen familie fra barndommen av, noen har levd under streng kontroll hos ektemann og/eller svigerfamilie, og noen har flyktet fra planlagt ekteskapsinngåelse i utlandet. Flere forteller om grov vold og drapsforsøk, noen har rømt etter drapstrusler som har blitt formidlet direkte, eller indirekte via advarsler fra slektninger som har overhørt planlegging av tvangsekteskap eller drap. Beboerne forteller om trusler om syreangrep og om oppfordring til selvmord. To av beboerne forteller om selvmordsforsøk.

Følelse av trygghet

I botilbudet får beboerne beskyttelse og skjerming. Enten det gjelder det fysiske, organisatoriske eller det individrettede sikkerhetsarbeidet, er beboeres opplevelse av å være i trygghet et sentralt element. Mange forteller at botilbudet oppleves som trygt. En nåværende beboer sier at *‘Her føler jeg meg trygg. 100 prosent. Nå tar jeg buss [...] og handler selv og alt’* (Amine). En annen beboer sier at *‘Det er veldig trygt, hvis du bare hører på de som jobber her’* (Meryem). Det er gjennomgående stor tillit blant beboerne til botilbudets sikkerhetsarbeid. Flere forteller om ansatte som har gjort mye for å få dem til å føle seg trygge i botilbudet. Blant annet viser flere til at de ansatte har vært tilgjengelige på telefon utenom arbeidstid, og at de gjennom samtaler og aktiviteter har bidratt til beboeres trygghetsfølelse. Flere nevner også voldsalarm som et tiltak som har gjort at de føler seg tryggere når de beveger seg utenfor botilbudet.

Samtidig finner vi i likhet med Nadim og Orupabo (2014) også eksempler på at det ikke er alle som føler seg trygge, verken på botilbudets sikkerhet eller politiets vurdering av situasjonen. Politiets trusselvurdering har fire alvorlighetsgrader, lav,

moderat, høy og ekstrem. En beboer beskriver sikkerhetssamtalen hun hadde med politiet før hun fikk plass i botilbudet:

Jeg vet ikke så mye om situasjonen min. Jeg snakka med politiet i 10 minutter. Basic spørsmål, generelt om kulturen. Ikke om min familie. Jeg vet ikke hva familien min er i stand til. Jeg har blitt trua på livet. Trusselvurderinga er moderat, men jeg føler at den er høy. Jeg kan risikere å bli drept på gata. [...]. Jeg må se meg over skuldra. (Sanna).

Mange beboere frykter å bli oppsporet av familien, og Sanna er ikke enig med politiets trusselvurdering. Hun føler seg også utrygg når det gjelder den fysiske sikringen av botilbudet, og mener inngangen er for synlig. Også en beboer i et annet botilbud gir uttrykk for at tilbudet ligger alt for synlig i gatebildet. En tredje nåværende beboer forteller at hun har leilighet like ved en stor institusjon som hun vet familiemedlemmer har besøkt flere ganger i tiden hun har bodd i leiligheten, og at dette gjør henne utrygg.

Sikkerhetsrutiner og hverdag

Sikkerhetshensyn påvirker store deler av dagliglivet i botilbudet. På spørsmål om på hvilke måter sikkerhet har blitt tatt opp i botilbudet, svarer de fleste samtaler med ansatte om bruk av sosiale medier og telefon, å ikke fortelle om botilbudet til noen utenfor, å ikke dele for mye med eventuelle medboere i botilbudet, samt å ikke ta med seg besøk hjem. De nevner også strategier for å bevege seg trygt i bybildet, hvor de bør gå og ikke, å unngå å gå alene ute om kvelden og ikke ta drosje. Flere forteller om arbeid med dekkhistorier, og at de ansatte i botilbudet hjelper dem med rollespill for å øve seg på hvordan de skal svare om de får spørsmål om sin bakgrunn eller hvor de bor. Sikkerhetshensyn krever mye av beboernes fokus i hverdagen, og oppleves av mange som omfattende og overveldende å forholde seg til:

Så lenge jeg passer på meg selv (ler). Det er masse å passe på. Jeg hadde ikke tenkt på at det kunne være så farlig. Ser jeg noen jeg kjenner, så går jeg. [...] Jeg kan ikke fortelle så mye om meg selv, og må være veldig forsiktig. Derfor er jeg veldig usosial på skolen. Prøver å omgås folk som ikke er fra samme kultur, slik at [ikke] ryktene går og noen sier det til familien. Jeg blir ikke kjent med folk fra [foreldrenes opprinnelsesland]. Jeg snakker ikke så mye nå. Før var jeg mer åpen. (Laleh)

Å passe på seg selv, innebærer å følge sikkerhetsrutiner og forhåndsregler, men krever også, som Laleh påpeker, at beboerne konstant må forholde seg en potensiell risiko for å bli avslørt. Flere skildrer betydelig stress knyttet til å gå rundt i konstant beredskap, alltid være redd for å møte medlemmer av familien, og sjelden å klare å slappe av.

Konsekvenser av kode 6

*Jeg ville gjerne ha kode 6. Du er redd. Ingen kommer til å vite om deg.
Da føler du deg trygg. Du får ikke vite om konsekvensene (Ada).*

I tillegg til det psykologiske stresset som ligger i å være konstant på vakt mot truende situasjoner, er kode 6 et sentralt tema. Blant dem vi har intervjuet som lever eller har levd på kode 6, forteller flere at de var lite forberedt på mange av konsekvensene av å leve med dette tiltaket. De nevner praktiske utfordringer knyttet til adressesperre og navnebytte- som regninger som går til inkasso fordi de ikke kommer fram, utfordringer med å betale skatt, få tegnet telefonabonnement, kjøpe møbler, gå til legen eller søke på jobb. Flere forteller at avgjørelsen om å ha kode 6 har blitt tatt i en situasjon preget av frykt for å bli oppsporet, og at det ikke er før den innledende frykten roer seg at de blir klar over utfordringene tiltaket innebærer. Flere ønsker at de hadde fått mer informasjon om disse på forhånd for å være bedre rustet til å håndtere å leve med dette tiltaket. Noen sier også at de i etterkant ønsker at de hadde visst mer om alternativer til kode 6, slik at man heller kunne vurdert mindre omfattende sikkerhetstiltak. Det synes som at utfyllende informasjon fra politiet kan være gunstig for å forberede beboere på utfordringene kode 6 innebærer.

Kontroll og forhandling

Samtidig som de oppfatter sikkerhetstiltakene som nødvendige, forteller flere at de også kan oppleves som kontrollerende og begrensende. En beboer sier '*Jeg er vokst opp med kontroll. Noen ganger blir det det samme her. Jeg vet de vil mitt beste*'. Flere beboere nevner at botilbudet kan oppleves som fengselsaktig. Dette poenget er også nevnt i Nadim og Orupabo (2014); sikkerhetsregler i botilbudet kan oppleves som en repetisjon av familiens kontroll og ufriheten i hjemmet.

Sikkerhetstiltak kan bidra til at beboere avskjæres ytterligere fra omverdenen og sitt sosiale nettverk i en allerede isolert tilværelse. Restriksjoner i bruk av sosiale media nevnes av flere som et hinder for et sosialt liv. Noen forholder seg til dette gjennom forhandlinger og ved å tilpasse reglene:

Fiktive navn blir for dumt. Her bor du i 9 måneder. Du blir kjent med dem. Du kan alle navnene. Du føler at du ikke kan si ting. Du lever et dobbeltliv. Folk skal ikke vite noe, liksom. Hadde det vært opp til dem, hadde vi ikke vært på sosiale media. Jeg har ikke bytta navn i folkeregisteret. Det blir bare for heavy. Jeg har sletta info og blokkert folk på Facebook. Ingen kan sende meg melding eller legge meg til. (Saira).

Saira oversetter sikkerhetsreglene til en form hun kan leve med i hverdagen; hun sjonglerer mellom sitt egentlige og fiktive navn i samtaler med medboere i botilbudet, og tar forholdsregler som lar henne fortsette å bruke Facebook på en måte hun anser som trygg.

Å ikke være vanlig

Du føler deg ikke som en vanlig person, for du må skjule ting. Er hele tiden redd for at andre skal finne ut. Du må hele tiden fortelle at du bor på hemmelig adresse. (Alma)

Å leve med et nytt navn og en dekkhistorie oppleves belastende av mange. Sikkerhetstiltakene knyttes til en opplevelse av å få et liv som ikke er sitt eget. Mange beskriver utfordringer knyttet til kontakt med venner og bekjente utenom botilbudet. Å invitere til besøk er en viktig del av den sosiale kontrakten for vennskap, som beboere i botilbudet ikke kan innfri. Muligheten til å ta imot besøk hjemme hos seg selv trekkes av flere tidligere beboere fram som hovedmotivasjonen for å flytte ut av tilbudet og inn i egen leilighet. Forbud mot å ta imot besøk oppleves også av noen som et hinder for å gå inn i gjensidige vennskskapsforhold. Enkelte forteller at de også er forsiktige med å ta imot invitasjoner om å bli med hjem til venner utenfor botilbudet. Selv om det i utgangspunktet ikke trenger å være noe i veien for dette, takker de nei fordi de vet at de ikke kan gjengjelde invitasjonen.

I tillegg til at de må holde boligen sin skjult, forteller flere at det å holde deler av sin egen historie hemmelig for omverdenen gjør at de føler seg uærlige eller uekte som person. Noen beskriver det som at de har flere ulike personligheter. Mange bruker uttrykk som at de ikke føler seg vanlige, eller at de er unormale, fordi de må holde noe hemmelig, og fordi de må bruke dekkhistorier om hvem de er og hvor de kommer fra. Flere uttrykker en sterk frykt til det å bli gjennomskuet, ikke bare fordi det kan medføre risiko for å bli oppsporet, men også fordi de dermed vil bli tatt i å lyve. Meryem sier at hennes verste mareritt er å bli avslørt, både av familie og av sitt nåværende nettverk:

En dag vil noen finne ut at jeg lyver, i alle fall før jeg dauer, det plager meg. Jeg er redd familien min skal finne ut av livet mitt her og jeg er redd de her skal finne ut av livet mitt der, og at jeg har løyet for dem. [...] Frykten vil være der til jeg kan fortelle en av mine beste venner hvem jeg virkelig er. (Meryem)

Mange har et sterkt behov for å være seg selv gjennom å kunne dele sin historie med andre. Flere sier at kontaktpersonene i botilbudet er de eneste de stoler helt på. Men også andre personer i støtteapparatet kan fylle behovet for samvær med noen som kjenner beboers situasjon. Safia forteller om en frivillig fra Røde Kors som hun ble kjent med i botilbudet, og som hun fortsatt har kontakt med, flere år etter at hun flyttet ut av botilbudet:

Jeg var redd for at klassen skulle finne ut hvor jeg bodde og sånn. Med henne kunne jeg gjøre ting. Hun visste hvem jeg egentlig var, jeg trengte ikke å skjule noe for henne. Kunne være meg selv. (Safia)

Folk i hjelpeapparatet kan dermed spille en viktig rolle som sosial støtte for beboerne. Med tanke på at botilbudet er begrenset til seks måneder, kan involvering av frivillige organisasjoner i botiden også representere en viktig mulighet for beboerne til å knytte kontakt med informerte støttepersoner, som kan fortsette også etter at beboer har flyttet ut av botilbudet.

Familie

Kontakt

Ingen av de vi har intervjuet bor sammen med familien i dag, og det er ulikt hvilke familienettverk beboerne har i landet. Mens noen har svigerfamilien i Norge og sin biologiske familie i utlandet, er det andre som er oppvokst i Norge og har familie og venner her. Samtidig som de har traumatiske opplevelser til felles, er det stor variasjon mellom beboerne. Dette ser vi blant annet når det gjelder hvorvidt de ønsker eller har kontakt med familien etter at de flyttet inn i botilbudet. Rundt halvparten av dem vi har snakket med har en eller annen form for kontakt med deler av familien på nåværende tidspunkt. Fire av de ni tidligere beboerne forteller om at de har vært på besøk hjemme hos familien i etterkant av oppholdet ved botilbudet. De som forteller om kontakt med familien, oppgir hovedsakelig at det er de selv som har tatt initiativet, og at kontakten skjer både med og uten en egen avtale med botilbudet. Noen har kontakt på telefon, andre på e-post eller sosiale media. En beboer forteller at hun bare har kontakt med familiemedlemmer som har Viber og Skype, kanaler som gjør det mulig for henne å snakke med dem uten å røpe sitt nye telefonnummer. Noen har hele tiden holdt kontakten med familiemedlemmer som har hjulpet dem å flykte. Andre har ventet en stund for så å gjenoppta kontakt. Noen opplever at familien prøver å ta kontakt, men ønsker ikke å gå i dialog med dem. Flere forteller at botilbudet og politiet har frarådet dem å kommunisere med familien, men at de har forhandlet seg fram til avtaler om at de kan fortsette kontakten så lenge de ikke røper noe om botilbudet, beliggenhet og andre beboere. En nåværende beboer forteller at hun ikke har kontakt, men at hun ønsker at politiet kunne ha en samtale med familien, og at hun på sikt kunne få hjelp til å ha kontakt på en trygg måte.

Beboere blir også kontaktet av familiemedlemmer som uttrykker bekymring for dem. Særlig nevnes dette i intervjuene med dem som har kommet til Norge gjennom ekteskap, og som har sin familie i fødelandet, mens voldsutøveren er ektemann og/eller svigerfamilie i Norge. Flere forteller om hvordan de har kontakt med mor og søsken, og at de bruker mye tid på å forsikre dem om at de er trygge og har det bra.

Alma forteller om hvordan det har vært viktig for henne å berolige familien sin i fødelandet:

Familien min var veldig bekymret, [de] ble veldig beroliget av å få vite at jeg var trygg. De ble fornøyd med å vite at jeg har det bra. Jeg forklarte med tiden hvordan tilbudet fungerer. (Alma)

I et tilfelle, hvor familien bor i Norge, får vi også høre om at politiet har formidlet ønsker om kontakt til beboer:

Det var mye press på politiet fra familien. Politiet fikk beskjed om at det ville roe seg ned hvis de fikk snakke med meg. Jeg ønsket ikke selv kontakt i begynnelsen. Siden kontakten gikk via politiet, følte jeg meg trygg. Har fortsatt kontakten – laget avtale om at jeg selv kan ta kontakt med skjult nummer når jeg vil. Blir ikke så mye, men. Var familien som pressa på. Og politiet tok kontakt med meg for å spørre om jeg ville snakke med dem. Jeg synes det var litt rart først, for det var jo politiet som hadde vært tydelige på at jeg ikke skulle ha noe kontakt. (Rania)

I følge Rania ser familiens lovnad om å roe seg ned så langt ut til å holde. Eksemplet er det eneste i materialet hvor beboerne har beskrevet at politiet har initiert kontakt mellom beboer og familien av sikkerhetshensyn. Selv om dette ikke er en utbredt praksis, illustrerer det også Hydle og Bredals (2011) poeng om at informasjon til familien potensielt kan bidra til å dempe trusselsituasjonen.

Savn og sorg

‘Når du savner noen, klarer du ikke tenke på noe annet’, sier en tidligere beboer. Flere forteller om sterkt savn. Mange hadde aldri sett for seg at de skulle leve alene og atskilt fra familien, og for en del er det første gangen de bor alene. De savner det trygge i å ha sine nærmeste rundt seg, noen som ordner praktiske ting som betaling av regninger, matlaging og klesvask. De forteller også om savn av søsken og av å være sammen med dem som har kjent dem siden de var små. En beboer nevner at savnet føles ekstra ille i perioder hvor hun tenker mer på familien og fortiden enn ellers.

Det har gått i perioder, hvor det har gått fint i mange dager, og så plutselig kan det komme dager hvor det er veldig tungt. Og for eksempel i sommertiden, får jeg mange minner. (Amine)

Høytider, ferier og merkedager kan bringe fram minner og savn. For beboere kan det gjøre hjemlengselen større. Flere forteller om at markeringer av bursdager og religiøse høytider i botilbudet har stor betydning for dem.

Relasjonen mellom beboere og ansatte fyller i noen tilfeller et behov for omsorg hos beboerne. Flere beskriver sitt forhold til ansatte og medboere som ‘nesten som en familie’, eller at de ansatte er ‘nesten som foreldre’. En beboer forteller at hun opplever at hun får mindre omsorg enn andre beboere fordi hun framstår som ressurssterk, noe hun opplever som sårt og urettferdig. For beboerne som bor i bofellesskap kan vi se at det i noen tilfeller skapes en familielignende dynamikk, hvor omsorg fra ansatte blir et gode som fordeles mellom beboerne.

Beboerne beskriver sammensatte følelser ovenfor familien. En beboer, Hana, forteller om hvordan hun kontaktet familien gjennom en app, og hvordan det både var godt og vondt å snakke med moren, som sa ‘*mange ting som var ubehagelige, men noen som var gode også*’. Samtidig som Hana opplevde å få omsorg fra moren, fikk hun ikke den støtten hun hadde håpet på for valget hun hadde tatt.

Flere forteller om sorg og skuffelse over å ha blitt sviktet av sin egen familie. Laleh sier at

Verst at mora mi var innblanda. Hun ville ikke støtte meg. Hun var under pappas kontroll. Han ville bestemme alt. Respekt og ære var viktig. Ikke barna. For hans del kunne jeg vært død. Noen ganger trodde jeg at jeg var adoptert. Da jeg fikk vite hvordan andre foreldre er, ble jeg overraska. (Laleh)

Som Laleh, forteller flere av beboerne at det er særlig belastende når mor har vært delaktig. Det at nær familie man har stolt på lar være å gripe inn kan være vel så traumatisk som å oppleve overgrep og trusler. For mange er savnet av familien blandet med sorg over et svik de har opplevd fra sine nærmeste. Noen skildrer denne følelsen som et savn etter en familie de aldri har hatt: ‘*et savn av noe som ikke er der*’.

Å velge brudd

Flere begrunner at de ikke har kontakt med familien med at relasjonen til dem er ødelagt, at kontakten uansett vil være negativ, eller av sikkerhetshensyn:

Dersom det bare hadde vært én ting [de har gjort mot meg]. Dersom de var ordentlige foreldre. Men det har vært så mange år. Jeg vil ikke ha noe med dem å gjøre. Det var siste gang. Nå har jeg gått lei, så jeg flytta ut. [...] Dersom ting blir roligere om 10-15 år, så kan jeg kanskje ha kontakt med dem. Etter hvert kan man ha kontakt dersom man søker det selv og dersom alt roer seg. Det er mitt eget valg. Jeg vil ikke ha kontakt med dem. (Laleh)

Laleh ønsker ikke kontakt med familien før hun selv er klar for det, og før situasjonen eventuelt er mer stabil. Hun har tatt et valg om å flytte ut, og velger også å ikke å ha noen form for forbindelsen med familien i botilbudet.

Det er flere som forteller om hvordan savnet etter familien gjør at de opplever at valget om å stå i bruddet er noe de stadig på nytt må ta stilling til i det daglige. Aisha, en tidligere beboer, har flyktet fra en kontrollerende familie som bor i Norge. Etter erfaring med å ha flyttet ut og blitt overtalt til å komme hjem igjen en gang tidligere, og etter å ha sett en medboer i botilbudet reise tilbake igjen til familien, ønsker hun ikke noen form for kontakt med familien:

Hvis du er sikker på at du vil det her, så ikke ta kontakt med familien, for de manipulerer deg til å komme tilbake, og så går det helt gærent. [...] Hadde jeg hatt kontakt med familien min, hadde jeg vært hjemme nå. Det har skjedd før, da bodde jeg på krisesenter. Da hadde jeg kontakt med familien, og det endte jo opp med at jeg reiste hjem, for de lovet meg alt bra og at jeg skulle få det jeg ville og at de skulle være snille med meg. Så gikk det bra en uke, og så gikk det bare.. så gikk det helt gærent. Så ble de bare enda strengere og enda verre enn før. Så jeg anbefaler ikke å ha kontakt i det hele tatt. (Aisha)

Det samme rådet om ikke å ta kontakt gir Meryem, som mener at når man har kommet så langt som til botilbudet, er det dumt å 'ødelegge det med å ringe hjem', fordi det kan bidra til å øke savnet etter familien og til at man tar dårlige avgjørelser. Samtidig forteller hun også at hun selv ringte hjem i en periode hvor hun var veldig i tvil om hun kom til å klare seg på egen hånd, men at hun etter telefonsamtalen skjønnte at situasjonen hjemme var den samme som før, og valgte å bli i botilbudet.

At familien kan være aktiv for å overtale den unge til å komme tilbake etter et brudd, tas også opp av tidligere erfaringer og forskning på temaet (Hydle og Bredal, 2011). Flere forteller som Aisha om erfaringer med å bli forsøkt manipulert, med løfter om bedring som ikke blir innfridd, eller med usanne historier om sykdom i familien. Beboerne kan bruke store ressurser på å stå imot presset fra familien. Mina forteller om hvordan både hennes egen familie og svigerfamilien forsøker å presse henne til å møte svigerfamilien, noe hun ikke ønsker å gå med på:

Jeg har gått på skole. Jeg kjenner lover. Dersom jeg skulle gå tilbake, så vet jeg at de ikke kommer til å akseptere meg. Jeg har snakket med kontaktpersonen [i botilbudet] og hun sier jeg ikke må høre på dem. (Mina).

Mekanismer som hindrer voldsutsatte i å bryte ut av voldelige forhold er kjent fra forskning på partnervold. Erfaringene viser at perioder uten vold bidrar til å opprettholde den utsattes håp om en bedre relasjon, og at voldsutsatte ofte har ambivalente følelser. Håp, blandet med frykt for tap av kjærighet og for å miste voldsutøveren fører til at det kan være vanskelig å bryte ut av forholdet (Meld St. 15). Flere beboere beskriver samme type situasjon, hvor lovnader og trusler fra familien gjør det vanskelig for beboeren å stå i bruddet. De løfter fram erfaring med tidligere brudd, kunnskap om lover og rettigheter, samt støtte fra ansatte som faktorer som gjør det lettere å motstå press fra familien.

Erfaringer med øvrig hjelpeapparat

Politi

Ikke alle har hatt mye kontakt med politiet utover det innledende sikkerhetsmøtet, og flere sier de heller ikke husker så mye av dette. Mange beboere gir for øvrig også uttrykk for at de synes de har blitt godt ivaretatt hos politiet. En beboer forteller at hun ringer jevnlig til sin kontaktperson i politiet, og sier videre at han har hjulpet henne ‘mer enn forventet’, og at det er hans fortjeneste at hun sitter her i dag. En tidligere beboer nevner det som positivt at hun bor i nærheten av politistasjonen, fordi det får henne til å føle seg trygg, en annen trekker fram at det er en stor hjelp at politiet alltid er tilgjengelig og at de er i kontakt med familien, fordi det legger press på familien som de ifølge henne ikke tør å stå imot politiet.

Når det gjelder politiet på hjemstedet, er det flere som beskriver negative erfaringer knyttet til opplevelser av å ikke bli trodd eller tatt på alvor. En beboer beskriver et vanskelig samarbeid med politiet på hjemsplassen etter at hun hadde flyttet til botilbudet. En annen forteller at da hun rømte, møtte familiemedlemmer opp på krisesenteret, etter at politiet på hjemstedet hadde fortalt dem at det var der hun holdt til. Politiet kan av og til ha en annen problemforståelse eller en annen forståelse av fenomenet enn beboer, og fenomenforståelsen kan også som vi har sett tidligere variere på tvers av politidistrikt (Bredal og Liden 2015).

Familievernkontor

Fire av botilbudene har samarbeidsavtaler med familievernkontorene. Det varierer om og i hvilken grad beboerne har benyttet seg av dette tilbudet. En beboer forteller at familievernkontoret har hjulpet til å sortere problemer og tanker, en annen at kontoret har gitt trøst og støtte. Noen forteller om at de har gått til kontoret et par ganger, men valgt å slutte, mens andre ikke har oppsøkt kontoret. Grunnene beboerne har oppgitt for ikke å bruke kontoret er at de ikke har hatt behov for det, at de ikke har villet snakke om privatlivet sitt til flere enn de allerede gjorde, eller at det ikke passet for dem. Ingen av beboerne i vårt utvalg forteller om at familievernkontoret har vært i kontakt med familien eller formidlet beskjeder mellom beboer og familien.

5. Botilbudet

Sikkerhetsarbeid

Rutinebeskrivelser

Alle botilbudene oppgir å ha skriftlige rutiner knyttet til sikkerhet. For det første er det snakk om arbeidsrutiner, veiledere og sjekklistesom de ansatte skal benytte. For det andre er det kontrakter, regler og huskelister for de utsatte. Vi har fått tilgang en del av disse skriftlige dokumentene, men enkelte av botilbudene har ikke ønsket å videreformidle alle rutinene. Dette av hensyn til sikkerheten, og fordi rutinene er utarbeidet av andre aktører som politiet, kommunen og krisesenter. Ett av botilbudene

understreker at dokumentet er under revidering og derfor på det nåværende tidspunktet ikke er helt dekkende for praksisen.

Alle botilbudene har rutinebeskrivelser de ansatte skal følge. Ett av tilbudene har en omfattende veileder som inneholder beskrivelser av faser i sikkerhetsarbeidet, konkrete eksempler på saker, sikkerhetstiltak som politi, Kripos og Skatteetaten kan godkjenne og implementere, samt sikkerhetstiltak som hjelperne og den utsatte kan iverksette. Veilederen inkluderer også instruksjoner om hvordan de ansatte skal ivareta sikkerheten i tilbudet, for hva de ansatte skal foreta seg i akutte trusselsituasjoner, en mal for sikkerhetssamtale med de utsatte og en mal for trusselvurdering, som er basert på trusselvurderingsverktøyet SARA.

Botilbudene har også relativt omfattende sikkerhetsrutiner for beboerne. Det varierer mellom de ulike dokumentene hvorvidt sikkerhetsrutinene kommuniseres som råd eller som regler. I kontrakten som noen av tilbudene benytter, skriver de utsatte under på at de er «innforstått med at jeg kan miste muligheten til å bo i boligen dersom jeg ikke følger de råd som er gitt meg». Et botilbud har også skriftlige sikkerhetsregler, eller «husregler», om hva som er tillatt og ikke tillatt, som beboerne signerer. Reglene omfatter rusforbud, forbud mot besøk og forbud mot å avsløre hvor boligen ligger. Flere botilbud har dessuten informasjonsskriv til beboerne og maler for sikkerhetssamtaler. Her er sikkerhetstiltakene i større grad formulert som råd og spørsmål for refleksjon enn som regler.

Organisatorisk sikkerhetsarbeid

Kravene til hemmeligholdelse av navn og adresse ved kode 6 og 7 medfører flere organisatoriske konsekvenser for hvordan informasjon behandles og formidles innad i støtteapparatet og i øvrige tjenester beboere benytter seg av. Et godt samarbeid med NAV, skole og helsevesen er en viktig forutsetning for å ivareta sikkerheten for den enkelte beboer. Særlig er det viktig å sikre at beboers identitet ikke avsløres eller på noen måte blir sporbar i systemet. Ansatte i botilbudet bistår også beboere med praktiske spørsmål knyttet til kjøp av tjenester og varer hvor beboers legitimasjon eller adresse kreves. Det kan for eksempel være snakk om å hjelpe beboere med telefon-

eller nettabonnement. Ved et av botilbudene har de erfaring med at beboere i stor grad lever som «uten fast bopel» (UFB), som anses som å være gunstig for å unngå komplikasjoner med postgang og adresseendring, noe som vi tidligere har sett at beboere peker på som svært utfordrende ved å leve på kode 6. Samtidig gir ikke dette tiltaket skjerming av adresse, noe som gjør det mulig for utenforstående å ta rede på hvilken kommune beboer oppholder seg i.

Når det gjelder samarbeidet med ulike tjenester, skiller botilbudene seg noe fra hverandre. Vi finner to ulike hovedtilnærminger; 1 sikkerhet ved involvering av kontaktpersoner utenfor botilbudet, og 2 sikkerhet ved at botilbudet overtar oppgaver fra andre kommunale tjenester.

Sikkerhet ved involvering av kontaktpersoner innebærer at botilbudene bygger og opprettholder nettverk med enkeltpersoner i samarbeidsinstanser som NAV, legekantor og skole. Målet med denne organiseringsmodellen er å sikre at beboeres sikkerhet ivaretas i møtet med ulike tjenester, og at samarbeidspersoner i de ulike tjenestene har tilstrekkelig kunnskap om fagfeltet til å møte beboerne på en god måte. Flere prosjektledere fremhever at denne typen samarbeid bidrar til effektiv saksgang i de ulike tjenestene, og at det medfører en ekstra trygghet for beboerne at botilbudet kjenner og er i kontakt med de andre instansene. En prosjektleder trekker også frem at samarbeid med andre aktører er en viktig forutsetning for å gjøre beboerne i stand til selv å skaffe hjelpen de trenger. Botilbudets kontaktpersoner hos ulike førstelinjetjenester blir dermed sett som en hjelpestruktur for beboerne. Tidligere studier anbefaler en formalisering av arbeidet med en slik hjelpestruktur i individuelle planer som følger den enkelte beboer (Nadim og Orupabo, 2014, Bredal og Orupabo, 2008). Individuelle planer kan bidra til å etablere samarbeidsrutiner og formalisere den enkelte aktørs ansvar for å følge opp beboers mål. Dette verktøyet nevnes ikke spesifikt i våre intervjuer.

Sikkerhet ved overtakelse av oppgaver innebærer et fokus på å begrense antallet personer i tjenestene som er informert om at beboer bor i botilbudet. Et av botilbudene er organisert som en egen gruppe under rådmannen i kommunen, og prosjektleder i dette botilbudet har utvidet forvaltningsfullmakt. Det vil si at prosjektleder

gjennomfører forvaltningsvedtak, og overtar funksjonen til NAV og andre tjenester på administrativt nivå. Ordningen blir beskrevet som en 'hermetisert' alt-i-ett-ordning. Formålet er å hindre at opplysninger om beboerne kommer ut, og å sikre at så få som mulig utenom en innvidd prosjektgruppe kjenner til tilbudet og den enkeltes status som beboer i tilbudet. Mens begge tilnærmingene bygger på at de ulike tjenestene må være tilpasset til beboerne og rustet til å møte deres behov, skiller de seg fra hverandre når det gjelder om det prioriteres å bygge et utvidet støtteapparat i tjenestene eller om hovedprioriteten er å begrense antall personer som er orientert om botilbudets virksomhet og den enkelte beboers situasjon.

Det organisatoriske sikkerhetsarbeidet gjelder også forholdet mellom beboere, og også her finner vi igjen en avveining mellom en støtteapparat-tankegang og sikkerhet ved begrensning av informerte personer. Samtidig som beboere som bor i kollektiv har potensiell støtte i sine medboere, bes de også som vi har sett tidligere om å bruke deknnavn overfor andre beboere for å minimere risikoen for at de avslører hverandre for omverdenen. Beboere i enkeltstående leiligheter vet ikke nødvendigvis hvem de andre beboerne i samme tilbud er, og tilbudene som er organisert som leiligheter legger i utgangspunktet opp til å unngå at de møter hverandre. I noen tilfeller introduserer botilbudene som har leiligheter beboere for hverandre, men vårt inntrykk er at dette skjer unntaksvis.

Også når det gjelder samarbeid med Røde Kors er det noe ulike tilnærminger. Noen tilbud har, eller ønsker å få, samarbeid med lokallag av Røde kors i programmer hvor frivillige er besøksvenner for beboere. Andre prosjektledere er mer tilbakeholdne med å bringe slike programmer inn i tilbudet, og enkelte forteller om stor pågang av frivillige som ønsker å bidra, men at samarbeidet i noen tilfeller oppleves å mangle kvalitetssikring når det gjelder sikkerhet og stabilitet.

Individrettet sikkerhetsarbeid

Ansatte forteller om flere måter å jobbe med sikkerhet opp mot den enkelte på. Det individrettete sikkerhetsarbeidet kan innebære strukturerte samtaler om regelverk og forpliktelser, eller at temaet tas opp i samtalen der det passer i daglig kontakt mellom ansatte og beboer. Ansatte forteller også om bruk av rollespill og diskusjon av tenkte

scenarier for å forberede beboer på å håndtere ulike situasjoner. Beboere kan oppleve et forklaringsbehov ovenfor omverdenen, samtidig som det kan oppleves som utfordrende å lyve om seg selv ved å presentere en dekkhistorie. Flere ansatte fremhever at rollespill er en god metode for å hjelpe beboere å finne ord som gjør det lettere å snakke om seg selv. Dette kan for eksempel bestå i å øve på å svare generelt og sant, uten å røpe sensitive detaljer.

Å veilede til sikkerhet

Tidligere forskning viser at ansatte i botilbudet beskriver beboeres vurderinger og valg som den største utfordringen når det gjelder sikkerhet i botilbudet. Særlig gjelder dette kontakt med familien og bruk av sosiale media. Flere ansatte understreker at samtaler om disse temaene utgjør en vesentlig del av arbeidet med sikkerhet i botilbudet, og en prosjektleder sier at *‘Det skal mye veiledning til for å få dem til å forstå hvor farlig det er for dem å ikke ta sikkerheten på alvor.’* Videre understreker flere prosjektledere og ansatte at det individrettete sikkerhetsarbeidets hovedinnhold er å styrke den enkelte beboers evne til selv å kunne håndtere risiko:

Vi skal ikke gå og passe på. Jobben vår er å lære dem å leve med trusselbildet. Det er ingenting som er farlig å si til oss- men vi må melde fra om det er straffbare forhold. Vi må snakke sammen om det som er viktig, strebe etter en ærlig og åpen dialog. Det er utgangspunktet for endringsarbeid. [...] Det at de tør å fortelle er det viktigste. Dialogen. Det gir også sikkerhet. Vi er avhengige av å spille på lag med dem.

Beboer har ansvar for å ivareta sin egen sikkerhet i det daglige, men forholder seg også til regler og formaliserte avtaler. I likhet med Nadim og Orupabo (2014), finner vi ulike tilnærminger til sikkerhetsarbeid i tilbudene. Mens noen legger stor vekt på dialog, som i sitatet ovenfor, legger andre vekt på skriftlige regler og avtaler. Et eksempel på hvordan denne forskjellen kommer til uttrykk i beboernes hverdag er hvordan sikkerhetsreglene introduseres i starten av oppholdet. Som vi har sett tidligere skriver beboerne i noen tilbud under en skriftlig avtale når de flytter inn, som statuerer hvilke regler de må forholde seg til under oppholdet. Avtalen gir beboerne informasjon om sikkerhet, og lager en forpliktende ramme for hvilke forventninger som stilles til dem. I andre botilbud baserer de seg på en mer trinnvis introduksjon av

sikkerhetsregler, med begrunnelse i at beboere kan trenge tid til å venne seg til situasjonen før de klarer å ta til seg regler og større mengder informasjon. Ansatte i et av tilbudene begrenser seg innledningsvis til tre hovedpunkter som tas opp med beboere: taushetsplikt om botilbudet, taushetsplikt om medboere og bruk av fiktivt navn. Samtaler om risiko når det for eksempel gjelder bruk av sosiale medier, innledes i dette tilbudet på et senere tidspunkt.

Samtidig nevner ansatte flere faremomenter nettopp knyttet til bruk av sosiale medier. Flere prosjektledere forteller om sikkerhetsutfordringer, også når beboere tar forholdsregler for ikke å kunne spores opp av trusselutøver. Det har forekommet at beboere har lagt ut bilder eller andre spor som tydelig identifiserer for omverdenen hvor i landet de befinner seg. Heller ikke om beboer sletter sin gamle profil er det nødvendigvis helt trygt, og en prosjektleder forteller om tilfeller hvor beboere har blitt oppsporet av familiemedlemmer via hvem de hadde som Facebook-venner med sin nye profil. Dermed kan man argumentere for begge tilnærmingene: beboere bekrefter at det kan oppleves overveldende å håndtere store mengder informasjon og regler ved innflytting, samtidig som risiko for å bli oppsporet knyttet til bruk av sosiale media tilsier at det er særlig viktig at dette tas opp på et tidlig tidspunkt. Ansatte fremhever også at utviklingen i teknologi og sosiale media gjør at det stadig dukker opp nye sikkerhetsutfordringer, og at det er vanskelig å forutse hva som kan utgjøre risiko for beboer. Dette understreker at styrking av beboers evne til selv å vurdere sikkerheten ved bruk av sosiale medier og digital teknologi i begge tilfeller er en viktig del av sikkerhetsarbeidet.

Ansvar og frivillighet

Botilbudene opplever at noen beboere ikke tar sikkerheten tilstrekkelig på alvor, og at andre er overdrevent forsiktige. Dermed blir justering av beboeres oppfatning av sikkerhet og risiko et sentralt tema i samtaler om sikkerhet. På den ene siden ønsker de ansatte å bidra til at beboerne ikke hindres av frykt til å knytte nye sosiale nettverk og leve så normalt som mulig, på den andre vil de bidra til at beboerne er trygge og ikke utsettes for vold. Ansatte må dermed ta opp risiko på en måte som både styrker deres vurderingsevne og gir dem verktøy til å håndtere en usikker situasjon.

Ansatte må også ta høyde for at det ikke alltid er mulig å komme til enighet med beboer om hva som utgjør forsvarlige valg sett fra et sikkerhetsperspektiv:

De tar jo noen valg som vi ikke nødvendigvis tenker er kloke valg. Men vi overstyrer dem ikke. Vi må bare forsikre oss om at valget de tar er gjennomtenkt. [...] og hvis vi sier ifra til dem, så vet de hvorfor vi eventuelt er uenig med dem. Om de ønsker å avsløre seg selv, er det jo deres eget valg. Det sier vi også, du er her frivillig [...]. Det som dette krever er jo at vi samarbeider, så vi kan passe på at sikkerheten her er ivaretatt.

Gjør beboere valg som anses å true sikkerheten til medboere, som å ta med besøk hjem eller på annen måte røpe botilbudet, kobles politiet og Kompetanseteamet inn, og beboer risikerer å flyttes eller miste plassen. Når det gjelder valg som ikke påvirker andre enn beboer selv, har de ansatte mer begrenset mulighet til å gripe inn. Beboer kan for eksempel ønske å reise på ferie til utlandet, selv om slike reiser ikke er tillatt i den tiden de bor i botilbudet. Samtidig som de da risikerer å miste plassen i botilbudet, står beboere i utgangspunktet fritt til å velge å gå imot sikkerhetsanbefalinger. De kan også når de ønsker det avslutte oppholdet i botilbudet. I tilfeller hvor beboere ønsker å gå på tvers av anbefalingene fra botilbudet eller politiet, vektlegger flere ansatte at en åpen dialog om dette vil gi anledning til å problematisere, forhandle om eller utsette valg som kan sette beboers sikkerhet i fare.

Faglige tilnærminger til sikkerhet i hverdagen

De er politi, mens vi skal tenke sikkerhet, men også sosialfaglig og menneskelig, og det får vi dem ikke med på. Dette merker vi igjen på jentene, som ikke alltid ser frem til å snakke med politiet. [Politiet] har den harde tilnærmingen, bang bang bang.

Flere av de ansatte beskriver at de opplever at det kan være utfordrende å kombinere politiets sikkerhetsfaglige vurderinger med egne sosialfaglige perspektiver på sikkerhetsarbeidet i botilbudet. Det kan være utfordrende å motivere beboerne til å ivareta egen sikkerhet, særlig når sikkerhetstiltakene oppleves som en tilleggsbelastning i en allerede utfordrende hverdag. En prosjektleder forteller at hun i enkelte av politiets vurderinger savner en analyse av psykososiale konsekvenser. Hun refererer til et eksempel hvor en beboer ble plassert i en egen leilighet med

sikkerhetstiltak som var så strenge at de var til hinder også for kontakt med de ansatte i botilbudet, og sier videre at:

Det jeg håper politiet tar høyde for er at det sitter ei jente der- så ensom, og med så mye begrensninger rundt seg, at det blir nesten umulig å leve. Og da må du ha masse støtte rundt deg.

Prosjektlederen peker også ut et dilemma i det at begrensningene som sikkerhetstiltakene medfører også indirekte kan bidra til økt risiko for beboer. Forbudet mot å ta imot besøk i botilbudet kan for eksempel være en faktor som medvirker til at beboer er mye ute på byen, noe som i seg selv også er knyttet til risiko og sårbarhet hos beboer. Gjennom å arbeide opp mot beboerne i hverdagen, har de ansatte i botilbudet et annet utgangspunkt enn politiet til å observere hvilke begrensninger ulike sikkerhetstiltak legger på beboerne og hvilke psykososiale belastninger dette innebærer. Særlig i spørsmål om forbud mot kontakt mellom beboere og familiemedlemmer, opplever noen av de ansatte at de havner i en mellomstilling, hvor de på den ene siden forholder seg til sikkerhetsregler og politiets anbefalinger og på den andre siden er tett på beboere som i praksis ofte trosser råd og anbefalinger.

I tillegg til at beboere har behov for støtte til å leve med sikkerhetstiltak og til å følge opp politiets anbefalinger, fremhever ansatte at en viktig del av sikkerhetsarbeidet fra et sosialfaglig ståsted, er å anerkjenne beboeres savn og ensomhet, som et grunnlag for dialog om risiko ved kontakt og om hvordan beboer best kan håndtere disse følelsene.

Familiearbeid

Flere ansatte legger vekt på at samtaler om savn av familien er en viktig komponent i det miljøterapeutiske arbeidet. Terapeutiske samtaler om familierelasjoner har flere funksjoner. Ansatte vektlegger at disse samtalene kan bidra til å bearbeide savn, traumatiske opplevelser og negative følelser, og at de gir mulighet til å hente fram gode minner og relasjoner fra fortiden, noe som trekkes fram av flere som viktige forutsetninger for å kunne styrke beboer til å se framover.

Hvem er 'familien' i familiearbeidet?

Når familiebegrepet brukes i forbindelse med trusselbildet i saker relatert til tvangsekteskap og æresrelatert vold, kan det omfatte transnasjonal storfamilie eller i noen tilfeller hele klaner. Mens politiet dermed forholder seg til familien i vid forstand i trusselkartlegginger, referer de ansatte i intervjuene oftest til en mer begrenset familiedefinisjon når de snakker om beboeres familie. Dette skillet reflekterer at familiearbeidet i botilbudet i stor grad dreier seg om bearbeiding av savn og ønske om kontakt, og at det dermed oftest er beboeres nærmeste familie det er snakk om, altså foreldre, søsken, besteforeldre, tanter og onkler, samt fettere og kusiner. I noen tilfeller er det også snakk om beboers egne barn, som ikke bor sammen med beboer i botilbudet.

Når det gjelder familiearbeid i betydning tilrettelegging for indirekte eller direkte kontakt mellom beboer og familien, oppgir de ansatte at dette er et lite aktuelt tema når det gjelder beboere som har sin biologiske familie i fødelandet og kun har svigerfamilie i Norge. Det oppgis flere grunner til dette. For det første at det ofte ikke er et alternativ å inngå i endringsarbeid i svigerfamilien, da kontakt mellom dem og beboer gjerne ses som lite aktuelt etter et brudd med ektefellen. For det andre at man i disse situasjonen ikke har de nødvendige strukturene og kanalene som skal til for å komme i kontakt med familie i beboers fødeland. For det tredje kan det hende at den biologiske familien ikke er orientert om bruddet, og at beboer bruker lang tid før hun eller han er klar for å la dem få høre om hva som har skjedd.

Kontakt med familien

Det synes å være bred enighet blant de ansatte i botilbudene om at man må gjøre en individuell vurdering for den enkelte beboer når det gjelder mulighetene for kontakt med familiemedlemmer. Det kommer an på hva som er beboers eget ønske, på trusselbildet, og hvilke sikkerhetstiltak som foreligger fra politiets side. Botilbudene skal hjelpe beboerne å stå i situasjonen og gjøre dem best mulig i stand til selv å kunne håndtere situasjonen på en måte som både ivaretar sikkerhet og psykisk helse. Dette kan innebære å motivere beboere til ikke å ha eller å utsette kontakt, å bidra til at beboeres forventninger til familien er mest mulig realistiske, og å hjelpe beboere til å

se håp for en form for løsning på konflikten i framtiden. Botilbudene har noe ulike tilnærminger til muligheten for kontakt mellom beboere og deres familie. Dette knyttes delvis til samarbeidet med politidistriktet og hvilke rammer for arbeidet som settes av politiets sikkerhetsinstrukser. Et tilbud oppgir at siden det er et såpass uttalt vilkår fra politiet at beboere bryter all kontakt med familien, er ikke dette et tema de tar opp med beboer i særlig grad. Andre tilbud forteller om en fast praksis med å kartlegge trygge støttepersoner som beboere kan holde kontakten med. Felles for alle botilbudene er at klarert kontakt med familiemedlemmer er noe beboer oftest styrer selv. Et av tilbudene tilbyr at ansatte kan være i rommet mens beboer snakker med familiemedlemmer på telefon eller Skype for å skape trygghet i situasjonen.

Flere ansatte framholder at det i praksis ofte vil være en viss kontakt mellom beboere og familien. De opplever at dette også er tilfellet når beboere advares mot å kontakte familien, og at en del beboere holder kontakt i det skjulte. Familiemedlemmer kan ofte være svært aktive for å komme i kontakt med beboere, og ansatte oppgir at familien i en del tilfeller klarer å nå fram til beboer også når de ikke er i direkte kontakt:

En ting er at de ikke har kontakt med familien, men de kan ha kontakt med skolevenner som forteller ting som gjør noe med dem. De får informasjon enten de vil eller ikke. Det setter i gang kjempeprosesser.

Familier kan forsøke å manipulere beboere til å komme hjem via rykter eller direkte henvendelser til beboeres nettverk. De ansatte forteller at sykdomshistorier om mor eller bestemor er et virkemiddel de ofte ser er brukt for å få beboere til å komme tilbake, og at disse historiene i mange tilfeller viser seg å være usanne.

Basert på et premiss om at en viss type kontakt sannsynligvis uansett vil finne sted, argumenterer flere for at det i det miljøterapeutiske arbeidet er viktig å anerkjenne at beboeres behov for kontakt er naturlig og normalt. De trekker fram at det er viktig å være imøtekommende når det gjelder beboernes ønsker om kontakt med familiemedlemmer, både når det gjelder å anerkjenne deres savn, og å tilby hjelp til å finne måter å holde kontakten på som er bra for beboer, og som ikke kompromitterer sikkerheten.

Kontakt i form av endringsarbeid i familien initieres sjelden innenfor seksmånedersperioden beboeren er i botilbudet. Denne typen prosess forutsetter et uttalt ønske fra beboer om å få hjelp av støtteapparatet, og at arbeidet foregår på beboers premisser. Forarbeidet er tidkrevende, og forberedelsene til eventuelle møter bør starte lang tid i forveien, både i familien og i samarbeid med den utsatte. I den grad dette diskuteres i botilbudet, er det først og fremst som et mulig alternativ i framtiden. Flere ansatte forteller at de arbeider mye med å utvide beboers tidsperspektiv og å slå seg til ro med at en ønsket endring hos familien kan ta mange år. I denne sammenhengen kan samtaler om mulighetene som finnes for å få hjelp av Røde kors-telefonen eller familievernkontor i framtiden gi beboere trøst og hjelpe dem å se muligheter og håp over et lengre tidsperspektiv.

Familien som arena for endring

Botilbudenes praksis når det gjelder samtaler om og regulering av kontakt mellom beboere og deres familier var et av temaene som ble diskutert i gruppesamtalen hvor ansatte og prosjektledere fra alle fem botilbud deltok. Mens mange beboere vil føle savn etter familien, kommer de også fra negative familierelasjoner hvor familien ikke nødvendigvis er i stand til å tilby beboer den omsorgen hun eller han har behov for. Muligheten for positive relasjoner og at familien fullstendig skal akseptere beboers valg og livsførsel, kan være begrenset. Dette er en problemstilling ansatte i alle tilbudene forteller at de forholder seg til når de diskuterer fremtidsmuligheter med beboerne, og flere forteller om beboere som har til dels idealiserte oppfatninger av familien og hvilke fremtidsmuligheter som finnes for forsoning og gjenforening. Gruppesamtalen tydeliggjorde også at det er ulike perspektiver på dette temaet i de ulike botilbudene.

Et av diskusjonspunktene var forskjeller mellom praksis i arbeid rettet mot æresrelatert vold og annen vold i nære relasjoner, et tema som ble tatt opp flere ganger i løpet av gruppeintervjuet. Noen etterlyser en bedre systematikk for kommunikasjon med familien til beboere i botilbudet. De henviser til at kontakt med familien i større grad er systematisert når det er snakk om voldssaker i norske familier, og at også familiene til beboerne i botilbudet har behov for informasjon og støtte, på lik linje med norske

familier. Andre framholder at spesifikke kjennetrekke ved æresrelatert vold og æreskulturer gjør det særlig utfordrende å gå inn i endringsarbeid i familien. Elementer som trekkes fram er begrenset endringspotensiale i familien og risiko for nye straffbare handlinger. En ansatt advarer mot at ansatte vurderer situasjonen ut i fra sine egne fortolkningsrammer av hva det innebærer å være en familie:

Sakene er forskjellige. Vi må ikke tenke at det for alle er det samme som for meg. Jeg er vokst opp med at jeg ville satt mine barns interesser først. [...] Vi må innse at i noen situasjoner brukes barn som et instrument av familien. En gjenstand. Vi kan ikke være så bekymret for familien som sitter igjen. Det er ikke alltid hensiktsmessig å involvere dem i det videre arbeidet.

Den ansatte fremhever at kunnskap om sosiale mekanismer i æreskulturer er en viktig referansebakgrunn for å unngå naive eller feilaktige antakelser om familiens motiver og endringspotensial fra støtteapparatets side. Prosjektleder i et annet tilbud fremhever faremomentet ved at beboeres eventuelle støttepersoner i familien selv kan være under press, og at disse også kan utsettes for risiko for sanksjoner fra andre familiemedlemmer ved eventuell kontakt:

Det handler også om familiemedlemmet som skal ha kontakt [med beboer]. Det kan være veldig risikabelt for ei mor å ha kontakt. [...] Det er så mange aspekter som jeg som ansatt ikke vil ha ansvaret for. Det må være med politi. Slik at alles interesser blir ivaretatt.

Ansatte i de ulike tilbudene har ulik opplevelse av autonomi til å forholde seg til beboeres ønsker om eventuell kontakt med familien. Det varierer også mellom tilbudene i hvor stor grad samtaler om beboeres ønsker om kontakt med familien vektlegges som et terapeutisk verktøy. Noen understreker et behov for å ha tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag om (stor)familien, ulike klaner og den enkelte beboers trusselsituasjon for å kunne forholde seg til beboeres ønsker om kontakt. Andre fremhever at dialog med familien som utgangspunkt er et viktig miljøterapeutisk verktøy, og at manglende oversikt over det totale trusselbildet ikke bør være et hinder for at ansatte tar opp problemstillingen med beboer.

6. Politiet

Ressurser og organisering varierer mellom de ulike politidistriktene. Det går klart fram i intervjuene, så vel som i andre rapporter (Bredal og Liden 2015; Saxegaard og Endreson 2014). I de fleste av politidistriktene blir saker relatert til tvangsekteskap og æresrelatert vold behandlet av familievoldskoordinatoren, mens noen distrikter har bygd opp egne spesialiserte fagressurser på tvangsekteskap og æresrelatert vold.

I tilfeller der den utsatte har flyttet til et botilbud i en annen kommune enn hvor de tidligere var bosatt, forutsettes det et samarbeid på tvers av politidistriktene. Før relokalisering, skal avsenderdistriktet gjøre en trusselvurdering som følger med en politimesteravtale som inngås mellom avsender og mottakerdistrikt. Politidistriktet på trusselutøvers hjemsted vil da ha ansvar for utøver, og politidistriktet den utsatte er flyttet til vil ha ansvar for den utsattes sikkerhet. Dersom både den utsatte og utøverne er bosatt i samme politidistrikt, har vedkommende politidistrikt ansvar for oppfølging av begge.

Flere betjenter understreker at i samarbeidet med botilbudet, er det boligene som må ta ansvar for den daglige oppfølgingen av sikkerheten. En av betjentene fremhever at dette ansvaret blant annet innebærer å vurdere sikkerheten ved kontakt med beboers gamle nettverk.

Trusselvurdering

Samarbeidet mellom politidistriktene kan være utfordrende, noe som blant annet avspeiles i til dels ulike standarder for trusselvurdering. Flere betjenter påpeker at trusselvurderingen som er gjort i avsenderpolitidistriktet ikke alltid oppfattes som tilfredsstillende for mottakerdistriktet, og at en grundig vurdering er en forutsetning for at mottakerdistriktet kan ivareta beboers sikkerhet i botilbudet: *«Vi er avhengige av å ha en god vurdering i bunn [...] Det er alfa og omega hvor godt vi kjenner saken før de kommer»*. I følge en av betjentene har arbeidet med trusselvurderinger og sikkerhet ved deres politidistrikt utviklet seg mye i løpet av de siste årene:

Det har blitt gjort en del ustrukturerte trusselvurderinger tidligere. [Nå] jobber vi etter en evidensbasert modell. Vi innhenter mye skriftlig materiell.

Betjenten forteller at også arbeidet i distriktet er bedre systematisert enn tidligere, men vektlegger samtidig et fortsatt behov for forbedringer. Det innhentes ekstern kompetanse når det er behov for det: «*I de vanskeligste sakene ønsker vi vurdering fra Kompetanseteamet*». Befolkningssammensetningen tilsier at det er ulik konsentrasjon i ulike deler av landet av saker relatert til tvangsekteskap og æresrelatert vold, noe som også reflekteres i forskjeller i hvilket erfaringsgrunnlag de ulike politidistriktene har å jobbe ut fra og hvilke fagressurser de har utviklet på området. Varierende erfaring og kompetanse oppgis av en av betjentene som hovedutfordringen når det gjelder politiets evne til å håndtere disse sakene på en tilfredsstillende måte i alle politidistrikt.

Det er behov for omfattende informasjonsinnhenting i saker som gjelder æresrelatert vold. Samtaler med den utsatte selv er den primære informasjonskilden for politiet. En betjent fremhever også utlendingsforvaltningens Landinfo som en viktig kilde til informasjon om tradisjoner og kultur i hjemlandet til den utsattes familie. I tillegg bistår ansatte ved norske ambassader i utlandet, med opplysninger om familiens kastetilhørighet og annen informasjon om landet generelt og familien spesielt.

Trusselhåndtering

Flere betjenter vektlegger, i likhet med de ansatte ved botilbudene, at det kan være vanskelig å si noe generelt om sikkerhetsrutiner og tiltak fordi det varierer med trusselbildet i den enkelte sak. Et tiltak som flere av informantene kommenterer, er adressesperring kode 6. En av betjentene vektlegger at alle på botilbudet bør ha denne strengeste formen for adressesperring:

Nå har vi fått noen kode 7-saker, og det er vi ikke begeistret for. Vi skal egentlig bare ha kode 6 her.

Det er ikke en forutsetning for å få plass i botilbudet at den utsatte skal leve på kode 6, og vi er usikre på om dette utsagnet først og fremst speiler en prinsipiell holdning i det aktuelle politidistriktet eller om det reflekterer at dette i praksis til nå har gjeldt de

fleste beboerne i botilbudet i dette distriktet. I kontrast framholder en annen informant at det er hensiktsmessig å redusere bruken av kode 6. Han begrunner dette med at sikkerhetstiltaket er vanskelig å leve med, fordi det medfører så mange hindringer og begrensninger i hverdagslivet:

Kode 6 er ikke et egna tiltak i de fleste sakene, på grunn av vilkårene. Kode 7 er mindre krevende, og det er standard. Folkeregisteret har ukritisk brukt kode 6. Vi har redusert det. Det er for tungt.

I tråd med beboernes erfaringer, vektlegger en tredje informant at det er viktig å forberede utsatte på hvilke begrensninger det innebærer å leve med strenge sikkerhetstiltak, men at det ikke alltid er tilfellet at dette gjøres.

Flere av betjentene vektlegger i tillegg at man ikke kan ha et ensidig fokus på fysiske og tekniske sikkerhetstiltak. Stabilisering av den utsatte er viktig for å redusere trusselen, påpeker en av informantene, og kommenterer: «*Det er like viktig med traumehåndtering som med voldsalarm*». Alle betjentene vi har intervjuet er opptatt av hvordan sårbarhetsfaktorer hos den utsatte selv, som traumer, ensomhet, rus og psykisk helse, er avgjørende for hvorvidt beboer evner å forholde seg til de sikkerhetstiltakene som iverksettes.

Samarbeidet med beboere

Politibetjentene vi har intervjuet understreker at samarbeid med den utsatte er avgjørende for at det skal være mulig å ivareta hennes eller hans sikkerhet. I likhet med ansatte i botilbudene, har de samtaler med beboerne for å bevisstgjøre dem om sikkerhetsrisiko, hva de skal gjøre for å ivareta sikkerheten i ulike situasjoner, og hvordan de kan gjenkjenne og håndtere vanlige former for manipulasjon fra familien, noe vi har sett at både beboere og de ansatte har erfaring med fra botilbudet.

Politiet peker også ut som en utfordring at beboerne likevel ikke alltid evner eller ønsker å følge de anbefalingene politiet kommer med. En betjent forteller om en kvinne som ble anbefalt relokalisering, fordi mange i storfamilien arbeider i drosjenæringa på stedet hun kommer fra. Kvinnen valgte likevel å bli i kommunen: ‘*Noen ganger er selvbestemmelse i strid med tryggheten. Vi kan ikke gjøre noe dersom*

de selv ikke vil følge tiltakene'. Alle de fire betjentene beskriver denne typen utfordringer, og peker på dilemmaet at beboerne ikke kan tvinges til å følge politiets sikkerhetsanbefalinger.

Dersom den utsatte ikke følger politiets råd, er det lite vi får gjort med det. Det er vanskelig. Vi kan formane og forklare dem, for å få dem til å forstå at i en periode må de være litt forsiktig med sosiale medier. Men det kan være vanskelig å få dem til å lytte og forstå hvor farlig det er.

Utfordringer knyttet til samarbeidet med beboerne knyttes i hovedsak til at de undervurderer risiko og derfor ikke følger politiets anbefalinger: «*Mange er naive i forhold til trusselen. De har ikke forholdt seg til rådene de får og blir utsatt igjen*». Det fortelles også om eksempler på det motsatte. En betjent nevner et eksempel på en partnervoldssak der den utsatte etter å i årevis ha levd med drapstrusler, følte seg svært truet selv etter at trusselen var opphørt. Betjenten knytter dette til manglende oppfølging fra politiets side:

Hun var utsatt for drapsforsøk, fikk voldsalarm og sperret adresse etter kode 6. Men hun ble ikke fulgt opp av politiet, ikke tatt hånd om og ble helt paranoid. Selv når det ikke var noen reell trussel lenger.

Informanten understreker videre viktigheten av at politiet er i tett dialog med den utsatte om hvordan trusselbildet til enhver tid er:

Vi har mange hundre motivasjonssamtaler. Vi ønsker at de skal være adekvat redde i forhold til trusselbildet for at de skal kunne ivareta seg selv. Noen er for lite redde. Andre er for mye redde. Opplevelsen av trussel må justeres etter et dynamisk trusselbilde.

Selv om betjenten understreker at det i bunn og grunn er den utsattes eget valg om hun eller han ønsker å følge sikkerhetstiltakene, vektlegges det at politiet har et stort ansvar for å motivere, bevisstgjøre, informere og følge opp den utsatte, og å holde dem informert om endringer i trusselbildet.

Familiearbeid i politiet

Politiet er involvert både i indirekte kontakt mellom beboer og familien, i det individrettete familiearbeidet som gjøres opp mot beboere og i direkte kontakt i form

av megling og tilrettelegging for endringsarbeid i familien. På flere områder later det til å være til dels ulike erfaringer og rutiner for arbeidet som gjøres opp mot familien i de ulike politidistriktene.

At indirekte kontakt, i form av reguleringssamtaler med familien er en viktig del av politiets arbeid, bekreftes av flere av informantene. Ettersom politiets oppgave er å etterforske og straffeforfølge lovbrudd og bidra til trusselutsattes sikkerhet, er det straffesaken som er brekkstanga når det gjelder politiets kontakt med familien.

Risikoen for straffesak kan være en viktig motivasjon for trusselutøver til å endre atferd og inngå i dialog. En av informantene er tydelig på at erfaringene tilsier at oppfølging av familien fra politiets side er nøkkelen til å redusere trusselnivået:

Vi merker i noen saker at det er et problem når familien ikke monitoreres. Mange [andre politidistrikt] tar ikke tak i familien.

Politibetjenten understreker at det er problematisk når avsenderdistriktet ikke følger opp trusselutøver. Betjenten beskriver et omfattende arbeid i eget distrikt med å følge opp trusselutøver(e), og viser til at det gjerne gjennomføres tjue mer eller mindre omfattende samtaler med familiemedlemmer, bare i løpet av den første fasen i et saksforløp. Samtalene kan for eksempel dreie seg om at familien kan ringe politiet og få svar på spørsmål til beboere i botilbudet via politiet, som «når kommer du hjem neste gang?» og «skal du ikke gifte deg med ham?». I følge betjenten kan det bidra til å stabilisere situasjonen dersom familien får svar på noen slike enkle spørsmål, og får vite at datteren er trygg, men ikke kommer hjem, og at de ikke får vite hvor hun er, noe som er i tråd med Hydle og Bredals (2011) konstatering av et behov for informasjon og støtte hos familien. Det legges også vekt på det kan påvirke trusselsituasjonen negativt dersom politiet ikke er i kontakt med trusselutøver eller den øvrige familien. Dette eksemplifiseres med erfaringer fra partnervoldsaker. Informanter refererer til at i saker der politiet ikke har fulgt opp trusselutøver, vedvarer trusselen gjerne over tid, med stadige brudd på besøksforbud.

Trusselbildet kan også reduseres ved å alliere seg med familiemedlemmer som kan bidra til indirekte dialog mellom beboer og familien:

I samråd med den trusselutsatte kan vi kalle inn et familiemedlem som kan bidra til dialog og stabilisering. Den trusselutsatte bestemmer hvem som kan mekle. Det er typisk en bror. Vi er veldig forsiktige med å bruke onkel eller en imam. Vi ønsker ikke at flere enn kjernefamilien skal vite om det. Dersom der ikke går rykter, så er det ikke noe æresproblem.

Betjenten trekker altså fram dialog med familien som et sentralt verktøy for stabilisering av situasjonen. Det er i denne sammenhengen snakk om at politiet er i dialog med familien, og ikke den utsatte selv. Videre understreker betjenten viktigheten av at færrest mulig er involvert i og kjenner til saken, ettersom dette vil redusere sjansen for at storfamilien presser kjernefamilien til å utøve trusler og vold mot den utsatte.

En informant fra et annet distrikt forteller på sin side at politiet her bare har kontakt med den trusselutsatte. Betjenten er tydelig på at de vurderer det som en potensiell fare dersom politiet er i kontakt med familien, ved at det kan trigge trusselutøver og føre til at noe skjer.

Når det gjelder kontakt mellom beboer og familien, viser alle betjentene til at vurderinger av muligheten for dette avhenger av den utsattes eget ønske og av trusselbildet:

Ønsker de å ha kontakt med familien? Det er en del av samtalen når de kommer hit, og så skreddersyr vi en pakke. Er det vurdert som lavrisiko, så er det lettere å tilby tilrettelegging for kontakt. Det er ikke svart-hvitt.

Det understrekes også at det kan være trygt for beboer å ha kontakt med noen personer i familien og nettverket: ‘Man må skille mellom kontakt med trusselutøver og det å ha kontakt med andre familiemedlemmer eller kjæresten’. På tross av at politiet gjerne prøver å motivere den utsatte til ikke å ha kontakt, er det en tydelig bevissthet om at de fleste før eller siden vil ha kontakt med familien. Derfor vektlegges det også at kontakt kan reguleres og tilrettelegges på en måte som gjør det forsvarlig.

Når det gjelder tilnærming til direkte møter og mekling, skiller distriktene seg også fra hverandre. En betjent vektlegger at botilbudet først og fremst skal ivareta utsatte med store behov for beskyttelse, og at endringsarbeid i familien i form av dialogmøter dermed i utgangspunktet er mindre aktuelt i tiden beboer er i botilbudet:

Vi motiverer for ikke å ha kontakt. Hvis det er snakk om at det kan løses med familieterapi, har de ikke behov for å bruke støttetilbudet. [...] Det er umulig å ha kontroll hvis det er gitt adgang til kontakt.

Denne betjenten har derfor ikke erfaring med å jobbe med familiene:

Vi har diskutert forebyggende samtaler, men de første seks månedene skal det helst være stille i disse sakene. Etter hvert prøver familievernkontoret å jobbe med et møte med familien, men det er ikke i alle saker at det lar seg gjøre.

En tredje betjent beskriver gode erfaringer med dialog og mekling, og legger på sin side vekt på at arbeidet med å følge opp familien på ulike måter kan og bør videreutvikles, og gjerne i samarbeid med andre aktører, som familievernkontoret:

Vi har ikke benyttet familievernkontoret. Men de burde kunne ta mer av oppfølginga mot familien. Og de frivillige. Men de er veldig offerfokusert. Familieperspektiv og forsoning, vi har hatt hell med det. Familievernkontoret kunne gjort dette i samarbeid med oss.

Det blir tydelig at det eksisterer svært ulike syn på hvordan politiet skal forholde seg til beboeres familie, både når det gjelder indirekte kontakt i form av politiets oppfølgingssamtaler med familien, og tilrettelegging for dialogmøter og andre typer direkte kontakt mellom beboer og familien. Noen uttrykker en forventning om å ha kontroll over situasjonen, ved å hindre kontakt mellom beboer og familien, mens andre fremhever muligheten for å redusere trusselnivået gjennom aktiv involvering av familien og muligheter for dialogarbeid.

7. Familievernet

Familievernet har vært gjennom en omfattende kompetanseheving om tvangsekteskap og æresrelatert vold, og har dessuten et bredt nettverk av andre aktører de samarbeider med, som helsetjenester, barnevern, BUP, krisesenteret, NAV, konfliktrådet, Kompetanseteamet, minoritetsrådgivere og Røde Kors. Samarbeidet med botilbudet er regulert gjennom kontrakt, og familievernkontoret er forpliktet til å bistå. Mens ansatte på det ene kontoret forteller at de strekker seg langt for å prioritere rask time til de

utsatte ved botilbudet, forteller det andre kontoret at de savner dialog med botilbudet i sin kommune.

De ansatte forteller om to typer arbeid knyttet til beboere i botilbudet. For det første er det terapeutisk arbeid med beboer selv. For det andre er det kontakt med og bistand til medlemmer i beboeres familie. Familievernkontoret kan tilby beboerne i botilbudet en terapeutisk samtalepartner som i motsetning til de ansatte ved botilbudene ikke må forholdet seg til rutiner, daglige gjøremål og konfrontasjoner. For øvrig skildrer de ansatte metoder som også beskrives av ansatte i botilbudet; å bygge stabilitet over tid, og å styrke identitet og selvfølelse gjennom å bygge videre på den utsattes ressurser og betydningsfulle relasjoner.

‘Noen må jobbe med familien, noen med jenta’

Når det gjelder arbeid rettet mer direkte mot den utsattes familie, vektlegger begge informantene at kontoret kan spille en viktig rolle i dette arbeidet:

Familievernkontoret er en ypperlig arena. Vi kan spille på lag med opprinnelsesfamilien. Ingen andre har samme muligheten til å ha kontakt med familien. Det er viktig at [familien] blir tatt godt imot. Vi har respekt som en av de høyeste verdiene i vårt arbeid. Respekt må aldri settes til side, uansett om det blir anmeldelse i saken eller ei.

Informanten vektlegger at familievernkontorene kan spille en viktig rolle i arbeidet, ettersom deres mandat nettopp er å jobbe med familier. Hun peker også på at familievernkontoret har filialer over hele landet og dermed rent geografisk sett er godt posisjonert for å bistå både beboere og deres familier.

Ansatte i begge kontorer understreker at de har få henvendelser til kontoret i forbindelse med saker relatert til tvangsekteskap og æresrelatert vold, til tross for at de har bygd opp fagkompetanse på emnet. De peker på flere mulige årsaker til at såpass få foreldre oppsøker familievernkontoret; at de ikke vet om muligheten, ikke er klar over hvilken type tjenester kontoret kan yte, og mangel på videreformidling av informasjon i tiltaksapparatet.

Som et eksempel på hva som er mulig gjennom samarbeid mellom politiet og familievernkontoret, trekker en av de ansatte fram det som beskrives som en vellykket prosess hvor familievernet jobbet både med beboer i et av botilbudene og hennes familie. Familievernkontoret ble kontaktet av en mor som nettopp hadde opplevd at datteren forsvant og familien ikke visste hvor hun var. Kontoret i familiens hjemkommune opprettet kontakt med kontoret i kommunen hvor datteren bodde. Det ble etter hvert formidlet kontakt mellom jenta og foreldrene. Den ansatte forteller om at arbeidet ble gjort med stor vekt på sikkerhet, i samarbeid med politiet både på hjemstedet og ved botilbudet. To møter ble arrangert, med noen måneders mellomrom. Informanten forteller at kontakten har fortsatt også etter at beboer flyttet ut av botilbudet:

Nå har det gått 3-4 år, og hun reiser hjem og tilbringer ferier sammen med familien. Mora og faren så at de var nødt til å gjøre ting annerledes. De bruker i dag familievernkontoret i sin by aktivt for rådgiving om hvordan de kan forholde seg til de andre barna. Foreldrene vet fremdeles ikke hvor hun studerer, men hun tror søstera vet det. Hun fungerer også som et positivt forbilde i familien, og nå får søstera også lov til å reise for å studere i en annen by.

I alle sakene relatert til botilbudet som familievernkontoret har vært involvert i, har de undersøkt om det er ønske om og mulighet for å gjenopprette kontakt med familien. I tillegg til at dette kan være viktig for de utsatte, som sliter med et sterkt savn, ser vi at familievernkontorets involvering kan gi muligheter for også å jobbe preventivt opp mot søsken som bor hjemme.

Mens en del beboere oppgir at de har hatt god nytte av terapi hos familievernkontoret, oppgir andre at de får dekket sine behov gjennom samtaler med ansatte i botilbudet. Samtidig står familievernkontoret i en gunstig posisjon for å gå inn i endringsarbeid i familien, i motsetning til botilbudet. Dette krever en struktur for kontakt mellom familievernet og beboeres familie, noe som etterlyses av begge familievernkontorene vi har snakket med. Familievernkontoret kan bidra til å håndtere beboeres savn av familien ved å tilby en mulighet for dialog mellom beboer og familien på sikt. En strukturert ordning for kontakt med familien vil også kunne gi mulighet for at

familievernkontoret kan være en indirekte kommunikasjonskanal mellom beboer og familien.

8. Diskusjon og anbefalinger

Sikkerhetsarbeid og familiearbeid

I innledningen av denne rapporten ble et dilemma skissert; samtidig som trusselbildet tilsier at kontakt med familien bør unngås, viser erfaringene at beboeres savn etter familien kan være sterkt, og at en del velger å reise tilbake til familien selv om trusselsituasjonen er uforandret. Utfordringen blir å finne en balanse mellom sikkerhetstiltak som gjennom å isolere og beskytte beboer mot kontakt i seg selv kan medføre stor psykisk belastning, og å utforske mulighetene for endring i familien på sikt, som igjen kan representere en annen type belastning i form av press og manipulasjon fra familien for å få beboer til å komme tilbake.

Når det gjelder sikkerhetsarbeidet, identifiserer vi to overordnede målsettinger:

1) Beskytte beboer mot straffbare handlinger fra (stor)familien. Plassering i botilbudet skjermer beboer fysisk fra trusselutøver. Beskyttelsen inkluderer også å hindre manipulasjon og trusler fra familien under oppholdet i botilbudet, og å styrke beboers evne til selv å vurdere risiko. 2) Beskytte mot risiko knyttet til sårbarhetsfaktorer hos beboer, som ensomhet, psykiske problemer og rusbruk.

I familiearbeidet ser vi også to hovedmålsettinger i botilbudets arbeid: 1) Styrke beboeres evne til å leve atskilt fra familien, gjennom å bearbeide savn, og å styrke beboers evne til å gjøre vurderinger til eget beste knyttet til kontakt med familien. 2) Bygge opp og stabilisere beboer psykisk gjennom å kartlegge støttepersoner og positive minner fra familien. Om dette anses som gjennomførbart og ønskelig, kan det også tilrettelegges for kontakt med støttepersonene under oppholdet i botilbudet.

Sikkerhetsarbeid og familiearbeid representerer faglige perspektiver som ikke i utgangspunktet medfører atskilte målsettinger eller arbeidsmetoder. Intervjuene med de ulike aktørene illustrerer en variert praksis på begge felter, og tydeliggjør at

sikkerhetsarbeid og familiearbeid ikke nødvendigvis utgjør motpoler i botilbudets arbeid. Når det gjelder støtteapparatets tilnærming til kontakt mellom beboer og familien, støtter våre funn Hydle og Bredals (2011) konklusjon om at brudd og dialog ikke trenger å være motsetninger. Kontakt mellom familie og beboer kan initieres av sikkerhetshensyn og virke dempende på trusselnivået, sikkerhetstiltak kan være forutsetningen for å gjøre kontakt mulig. Med hensyn til botilbudets arbeid rettet mot den enkelte beboer, ser vi i mange tilfeller at familiearbeid og sikkerhetsarbeid har sammenfallende funksjoner når det gjelder å styrke beboers evne til å stå i situasjonen og gjøre valg som ivaretar egen sikkerhet.

I likhet med Nadim og Orupabo (2014), finner vi at tilbudene i ulik grad legger vekt på dialog og relasjonsarbeid som verktøy. Variasjonen kan til en viss grad settes i forbindelse med de ulike boformene. Hverdagen i bofellesskap kan muligens gi de ansatte en større grad av nærvær i beboeres dagligliv enn i botilbud som består av enkeltleiligheter, og dermed flere anledninger til å ta opp temaer som dukker opp i hverdagen. Dette kan igjen gi seg utslag i ulike vilkår for endringsarbeid gjennom samvær og relasjonsbygging, noe som vises i at botilbudene som har bofellesskap i større grad later til å vektlegge dialog og relasjonsarbeid enn botilbudene som har enkeltstående leiligheter.

Intervjuene med ansatte i botilbudet viser også til dels ulike faglige vurderinger av hva som er godt sikkerhetsarbeid, noe som igjen har konsekvenser for prioriteringer av familiearbeidet. Vi tar avslutningsvis utgangspunkt i to områder: *Sikkerhetsarbeid i hverdagen og arbeid rettet mot forholdet mellom beboer og familien.*

Et sosialfaglig sikkerhetsarbeid

To dilemma kjennetegner sikkerhetsarbeidet i botilbudet. For det første er beboerne selv i stor grad ansvarlige for å ivareta egen sikkerhet, samtidig som de også kan utgjøre en risiko for seg selv gjennom valgene de tar. For det andre kan for strenge regler oppfattes som en videreføring av kontrollen beboere har opplevd fra familien. Ansatte i botilbudet må dermed finne balansen mellom å tilrettelegge for en viss grad

av frihet og handlingsrom og å sette grenser for å beskytte beboere mot å ta valg som setter dem selv og andre i fare.

Hvilken grad av kontroll botilbudet kan forvente å ha over risikofaktorene, og i hvilken grad man skal tillate beboerne å prøve å feile for selv å bli i stand til å ta gode vurderinger blir prinsipielle spørsmål. Mens noen tilbud vektlegger regelverk og avtaler, har andre hovedvekt på relasjonsarbeid og dialog mellom ansatte og beboer som en forutsetning for sikkerhetsarbeidet i botilbudet.

Ulike tilnærminger vises også i botilbudenes nedskrevne rutiner og metodebeskrivelser, som er laget etter ulike maler og har ulikt omfang. En viss grad av differensiering kan være nødvendig for å tilpasse regler og rutiner til boligenes ulike forankringsmodeller og boligformer. Samtidig kan tilbudene ha nytte av en felles kunnskapsbase til internt bruk, som samler erfaringer og metoder. Botilbudene deler ikke sine interne rutiner med hverandre. Noen oppgir sikkerhetshensyn som årsak til dette. En differensiering mellom faglig praksis og eventuelle organisasjonsmessige detaljer som ikke bør spres unødig kan muliggjøre en deling av rutinene.

Anbefaling:

- Utvikle en felles intern dokumentbase med eksempler på sikkerhetsrutiner og metodiske verktøy for sikkerhetsarbeid basert på botilbudenes kunnskap og erfaringer, for å sikre kunnskapsutveksling og gi grunnlag for felles, erfaringsbasert fagutvikling.

I det sosialfaglige sikkerhetsarbeidet bistår ansatte beboere i å leve med sikkerhetstiltak i hverdagen. Ansatte i botilbudet ser på daglig basis beboeres utfordringer med å leve med sikkerhetstiltak, og skal samtidig følge politiets sikkerhetsfaglige anbefalinger. Erfaring viser at politiet i enkelte tilfeller iverksetter tiltak som tar høyde for den ytre trusselen som familien representerer, men ikke i samme grad for beboers sårbarhetsfaktorer i situasjonen. Tiltakene kan dermed oppleves som utfordrende å følge opp både av beboerne og ansatte i botilbudet. Trusselvurderingen skal omfatte både risikoen familien representerer og sårbarhetsfaktorer hos den voldsutsatte, og begge disse dimensjonene bør også gjenspeiles i tiltakene som settes inn for den enkelte beboer.

Fra tiltaksapparatets side kan det oppleves som et dilemma å bruke store ressurser på beskyttelsestiltak, om det oppleves at tiltakene undergraves av beboer selv. Det er derfor viktig med en tett dialog med beboer om vilkårene for å få beskyttelse i botilbudet. Både ansatte i botilbudet og politiet peker ut justering av beboeres fryktnivå som en sentral del av sikkerhetsarbeidet, som svarer til det som beskrives som hovedutfordringen når det gjelder sikkerhet – at beboere gjør vurderinger og valg som setter dem selv i risiko. En sentral sikkerhetsoppgave er dermed å bidra til at beboer er ‘passe redd’. Ansatte i botilbudet jobber både med å minske unødig høy frykt hos noen beboere og med å øke risikoforståelsen hos beboere som ikke oppfattes å ta risikoen tilstrekkelig på alvor, selv om det sistnevnte oppgis å være tilfellet i flest tilfeller. Dialog med den enkelte beboer om hva som utgjør risiko, hvordan beboer kan håndtere farlige situasjoner, og hvordan unngå å ta valg som setter beboere ytterligere i fare, er en viktig del av arbeidet med å gjøre beboer best mulig i stand til å ivareta egen sikkerhet.

Det kan være utfordrende for beboere å etterleve råd om å unngå eller begrense kontakt med familien. Flere ansatte legger vekt på at dialogen med beboer må være så åpen som mulig for å unngå at beboere holder kontakt med familiemedlemmer eller sitt gamle nettverk i det skjulte. Dette innebærer at ansatte tar høyde for at ikke alle beboere overholder anbefalingene fra politiet. Det fordrer også at ansatte håndterer temaet på en måte som på samme tid viser forståelse for beboernes situasjon og åpner opp for forhandling og diskusjon om hvilke konsekvenser kontakten kan ha for beboer.

Anbefaling:

- Regler for opphold i botilbudet bør formildes til beboere på en måte som inviterer til dialog, og som samtidig tar høyde for beboers sårbarhetsfaktorer og fryktnivå.

Tiltak som fiktivt navn og dekkhistorier er nødvendig for å holde beboeres identitet og botilbudets eksistens skjult, men medfører samtidig belastning på beboere, som finner det utfordrende å holde på dekkhistorien. For mange beboere utgjør den skjulte identiteten en begrensning når det gjelder å knytte nye sosiale kontakter utenfor botilbudet, og en del finner det ubehagelig at de må lyve til sitt nettverk. Øvelser for å

styrke beboeres evne til å fortelle mest mulig sannferdig om seg selv på en måte som ikke utsetter dem for risiko for å bli oppsporet kan lette situasjonen for beboere.

Flere beboere forteller også om en sterk tilknytning til betrodd personer som kjenner til deres bakgrunn og situasjon, eller innvidde personer. For mange blir kontaktpersonen i botilbudet svært viktig. Samtidig som en tett relasjon mellom ansatte og beboere kan utgjøre en viktig forutsetning for sikkerhetsarbeidet, knyttes det også noen utfordringer til at beboerne knytter seg sterkt til ansatte, for så å oppleve et nytt brudd ved utflytting fra botilbudet (Nadim og Orupabo, 2014). Dette gir et argument for at botilbudene tilrettelegger for besøkstjeneste eller annen kontakt med frivillige organisasjoner, som kan fortsette kontakten utover botiden i tilbudet. Botilbudenes organisatoriske sikkerhetsarbeid har konsekvenser for hvilke betrodd kontaktpersoner beboere har tilgang til. Mens noen tilbud vektlegger sikkerhet ved å begrense antall innvidde personer, betoner andre sikkerhet som grunn for å involvere støttepersoner i ulike tjenester, og det er ulike syn på hvorvidt det er hensiktsmessig eller ikke å bygge et utvidet støtteapparat. For beboerne vil det dermed variere hvor stort nettverk av betrodd personer de har tilgang til.

Når det gjelder kode seks, er dette et tiltak som medfører en rekke praktiske utfordringer. Flere beboere forteller at de var lite forberedt på dette, og at de kunne ha ønsket seg mer utfyllende informasjon fra politiet før de avgjorde om de ønsket kode 6 eller ikke. Et av tilbudene forteller om god erfaring med at beboerne i stedet for har status som UFB (uten fast bopel), til tross for at dette tiltaket kan gjøre det lettere for familien å spore opp beboere.

Anbefalinger:

- Det organisatoriske arbeidet i botilbudet bør ta hensyn til beboeres behov for betrodd personer og å ha noen de slipper å opprettholde dekkhistorien ovenfor.
- Politiet bør vektlegge god veiledning og utfyllende informasjon om konsekvensene kode seks vil ha for beboere. Der dette ses som forsvarlig kan kode 7 eller UFB vurderes som et alternativ.

Arbeid med beboers forhold til familien

Beboerne kommer fra en vanskelig familiesituasjon, til et støttetilbud som skal hjelpe dem å finne en stabil tilværelse utenfor familien. I den sårbare situasjonen de befinner seg er støtte og motivasjon fra hjelpeapparatet for at beboerne skal klare å holde avstand til familien. Når det gjelder beboeres kontakt med familien, er det ulike holdninger til hvorvidt det i praksis kommer til å forekomme en eller annen form for kontakt mellom beboer og familiemedlemmer uavhengig av eventuelle anbefalinger om å bryte kontakten, og i hvilken grad hjelpeapparatet skal gå inn for å regulere denne.

Familiearbeid kan være en viktig del av hjelpen til den utsatte, som potensielt kan gjøre det lettere å stå i bruddet. Dette gjelder både familiearbeid i betydningen bearbeidelse av og samtaler om beboeres ønske om kontakt med familien, og hjelpeapparatets kontakt med beboers familie. Miljøterapeutiske samtaler om beboeres savn etter familien kan gjennomføres både i botilbudet og hos familievernkontoret. Mens en del beboere ikke føler behov for å snakke med andre enn kontaktpersonene i botilbudet, finner andre utbytte av å bruke familievernkontoret til dette.

Familiearbeid gir også anledning til å diskutere fremtidsperspektiver. I likhet med beboerne, må også de ansatte forholde seg til en uvisshet om hva som er mulig og realistisk. Hvor realistisk er det at familien skal endre mening og godta beboers livsvalg? Hvor lenge kommer familien til å utgjøre en risiko for beboer, og hvilke begrensninger kan dette legge på beboer på lengre sikt? Beboeres savn etter familien kan være preget av idealiserte forestillinger om familien. I samtaler om framtidsmuligheter på lengre sikt kan det også være nyttig å differensiere mellom praksisendring og holdningsendring som beskrevet i Hydle og Bredal (2011), for å gi et mest mulig nyansert bilde. Selv om trusselen kan opphøre, er det ikke sikkert at familien dermed samtidig vil endre holdninger, samtidig som det kan være muligheter for endringer på begge plan på lengre sikt. Samtaler med beboere kan dreie seg om hva som kan være realistisk å forvente, og om potensielle negative konsekvenser av for tidlig kontakt med familien.

Det å gi beboere verktøy for å klare å stå i situasjonen og for å se muligheter for fremtiden innebærer også hjelpe beboer til å se muligheter i fremtiden. For beboere som ikke ser håp for endring i framtiden, kan informasjon om hvilke muligheter som finnes gjennom familievernkontoret eller Røde kors-telefonen bidra til å gi håp om en mulig endring på sikt. Flere ansatte i botilbudet fremhever at å se an muligheten for en løsning i et langsiktig tidsperspektiv kan dempe det akutte savnet og bidra til å stabilisere beboer.

Anbefaling:

- Dialog med beboere om langsiktige fremtidsmuligheter bør vektlegge mest mulig realistiske forventninger til mulig kontakt med familien i fremtiden, samtidig som den bør åpne for at det kan finnes muligheter for kontakt på lengre sikt.

Organisering og samarbeid

Det er store forskjeller i de ulike politidistriktene når det gjelder holdning til og erfaring med oppfølging av trusselutøver og mekling mellom beboer og familie og når det gjelder hvilke tiltak som tildeles til beboerne. Mens noen holder fram risikoen for å framprovosere reaksjoner hos trusselutøver ved å ta kontakt med familien, vektlegger andre tvert om positive erfaringer med mekling og endringsarbeid i familien. Det er verdt å merke seg at politibetjenten som har mest erfaring med oppfølgingsarbeid i familien også er den som i størst grad løfter fram de positive effektene av denne typen arbeid i politiet. Politiets føringer for sikkerhet er en faktor som gir ulike utslag i botilbudenes familiearbeid, noe vi blant annet ser i forskjeller i praksis når det gjelder samtaler om beboeres kontakt med familien i tilbudene.

Under botiden i botilbudet er det i stor grad politiet som representerer støtteapparatets kontakt med familien. Samtidig er familievernkontoret tydelige på at de representerer en fagressurs som kan benyttes i større grad enn det som er tilfellet i dag. Dette kan også potensielt avlaste politiet i deres oppgaver, forutsatt at instansene samarbeider om dette. Hydle og Bredal (2011) løfter fram at informasjon og støtte til familien både kan bidra til å dempe trusselbildet og virke forebyggende ovenfor eventuelle yngre søsken som bor hjemme. Familievernkontoret har få saker å vise til, men løfter fram nettopp

disse punktene ut i fra sin erfaring med saker hvor familievernkontoret har samarbeidet med både beboer og beboers familie.

Anbefalinger:

- Samarbeidet mellom botilbudet og politiet bør videreutvikles med tanke på å best mulig utforme sikkerhetstiltak som fungerer både ut i fra sikkerhetsfaglige og sosialfaglige hensyn. Felles erfaringsutveksling mellom politidistriktene i kommunene som har botilbud kan være en viktig del av dette.
- Det er behov for en systematisering og ansvarsfordeling når det gjelder det samlede hjelpetilbudets kontakt med og støtte til familien. Her kan ressursen familievernkontoret representerer utnyttes mer systematisk gjennom et styrket samarbeid med politiet. En slik struktur kan potensielt også fylle et udekket behov for hjelp og støtte til familien, og legge grunnlag for dialogprosesser for utsatte som ønsker dette.

Referanser

- Belfrage, Henrik (2012) *Patriark. Vurdering av risiko for æresrelatert vold. Brukermanual. Versjon 5*. http://sifer.no/files/Patriark_5_norsk.pdf, Lesedato: 08.12.15.
- BLD (2007) *Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-2011*. Publisert av: Barne- Likestillingsdepartementet (BLD).
- (2011) *Handlingsplan mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelser (2012)*, Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- (2013) *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013-2016*
- (2012) *Tvangsekteskap og æresrelatert vold: en veileder til barneverntjenesten*, Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Bredal, Anja (2004) *Vi er jo en familie : om arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*.
- Bredal, Anja and Hilde Liden (2015) *Hva med 2017?: første delrapport i følgeevalueringen av handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013-2016*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bredal, Anja and Julia Orupabo (2008) *Et trygt sted å bo : og noe mer : evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bufdir (2016): *Årsrapport 2015, Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse*.
- Dullum, J. (2010), «Første dag var jeg redd, men glad også.» Bokkollektivets faglige tilnærminger i arbeidet med unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap
- Egenæs, Marie (2008) *Handlingsplaner mot tvangsekteskap: en rammeanalyse*. M. Egenæs.
- Eggebo, Helga, Mari H. Aarbakke, and Lindis Sloan (2016) *Erfaringer med digitale krenkelser i Norge*. Steigen: KUN.
- Eggebo, Helga, Maria Almli, and Marte T. Bye (2015) *Skeiv på bygda*, Steigen: KUN
- Eidheim, Solgunn (2007): *Å leve på sperret adresse*. PHS Forskning 2007:1. Oslo: Politihøgskolen.
- Hydle, Ida and Anja Bredal (2011) *Erfaringer med dialog i tvangsekteskapssaker*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Justis- , og beredskapsdepartementet (2013) Meld. St. 15 (2012-2013). Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner.

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og æresrelatert vold (2015). Årsrapport 2014

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap (2008) *Arbeid mot tvangsekteskap - en veileder*.
Publisert av: Imdi, Bufdir, POD, UDI.

Nadim, Marjan and Julia Orupabo (2014) *Miljøterapi med unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold: oppfølging i det nasjonale bo- og støttetilbudet*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Rambøll (2011) *Sluttrapport evaluering av det nasjonale bo- og støttetilbudet for ungdom utsatt for tvangsekteskap*. Rambøll.

Røde Kors (2015): *Årsrapport Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse 2014*.

Saxegaard, Tine Hovind and Sara Marie Endreson (2014) *Rapport om politiets familievoldskoordinatorordning*. JURK: JURK.
<https://jurk.no/download/rapporter/JURKRapport.Politietsfamilievoldskoordinatorordning.pdf>, Lesedato: 08.12.15.

Steen-Johnsen, Lidén, og Aarset (2011) *Offentlig innsats mot tvangsekteskap: sluttrapport - evaluering av handlingsplanen mot tvangsekteskap*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Yourstone, Eriksson og Westerberg (2013) *HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK Forskning och utvärdering inom Kriminalvården*. Kriminalvården.
<https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/hedersrelaterat-vald-och-fortryck.pdf>, Lesedato: 18.12.15.

Sikkerhets- og familiearbeid

for unge utsatte for tvangs-
ekteskap og æresrelatert vold

KUN-rapport 2016: 3

KUN

8286 Nordfold
www.kun.nl.no

© Forlaget Nora 2016

KUN